

FRAMTIDSUTSKOTTET
TEKNIKUTVÄRDERING 21

**DET INTRESSERADE, STIMULERANDE OCH
KREATIVA INFORMATIONSSAMHÄLLET**

Finland inför framtidens utmaningar

EDUSKUNNAN KANSLIAN JULKAISU 9/2004

FRAMTIDSUTSKOTTET
TEKNIKUTVÄRDERING 21

DET INTRESSERADE, STIMULERANDE OCH KREATIVA

INFORMATIONSSAMHÄLLET-

Finland inför framtidens utmaningar

Pekka Himanen

Ytterligare information:

Forskare Ulrica Gabrielsson

Framtidsutskottet, 00102 Riksdagen

Tel. (09) 432 2183, fax (09) 432 2140

E-post: ulrica.gabrielsson@eduskunta.fi

www.eduskunta.fi

ISBN 951-53-2674-5 (inb.)

ISBN 951-53-2675-3 (PDF)

ISSN 1239-1638

Förord

Framtidsutskottet inledde i oktober 2003 arbetet med att kartlägga de stora utmaningar som informationssamhället står inför i framtiden. Utskottet var enigt om att utvecklingen av det finländska informationssamhället befinner sig i ett kritiskt skede som kräver nya och drastiska åtgärder.

Utskottet bad filosofie doktor Pekka Himanen (Helsingfors Institute for Information Technology) att leda projektet och att avfatta en översikt över vårt informationssamhälles största utmaningar i framtiden, i en koncentrerad, konkret form som kan utgöra underlag för en praktisk diskussion om nödvändiga politiska åtgärder. Till utskottets stora tillfredsställelse åtog sig Himanen uppdraget i samarbete med utskottsmedlemmarna. Himanen är en internationellt välrenommerad forskare vars specialområde är informationssamhället. Hans forskningsarbeten har publicerats på 19 olika språk och kommit ut i många olika länder, från Kina till Brasilien. Han har också tidigare anlitats som sakkunnig på hög nivå såväl internationellt som i Finland.

Utskottets delegation erbjöds hösten 2003 en möjlighet att göra ett studiebesök i Berkeley universitet i Kalifornien. Seminariet under ledning av professor Manuel Castells och forskarna vid hans institution var en oförglömlig upplevelse som gav vidgade vyer.

Under projektets gång har också ett stort antal andra, såväl utländska som finländska, sakkunniga hörts. Vi önskar framföra vårt tack till dem alla. Den publikation som utgavs i maj 2004 utgör Himanens slutrapport. Vi vill tacka Pekka Himanen för ett långvarigt och gott samarbete och för hans högtintressanta och tankeväckande rapport. Vi hoppas att rapporten *Det intresserade, stimulerande och kreativa informationssamhället – Finland inför framtidens utmaningar* bidrar till att få i gång en fruktbar diskussion om de praktiska åtgärder som krävs för att utveckla det finländska informationssamhället i framtiden.

Framtidsutskottet presenterar den finländska modellen för informationssamhället vid ett internationellt forum i juli 2004 som en del av Internationella institutet för administrativa vetenskaper IIAS:s 26:e internationella konferens 14–18.7.2004. Temat är SCANNING OUR FUTURE IN E-GOVERNANCE, E-Governance: challenges and opportunities for democracy, administration and law. Syftet med Finlands bidrag (FINNISH PANEL, Parliaments and e-governance) till denna parlamentariska konferens är att presentera den finländska informationssamhällsmodellen ur framtidspolitikens synvinkel, men också att jämföra den med de andra ländernas mål och lösningar. Himanens rapport utgör grunden för en internationell bedömning. Avsikten är vidare att skissera upp övergången från informationssamhället till biosamhället.

Helsingfors den 4 maj 2004

Jyrki Katainen
ordförande för framtidsutskottet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Syftet med översikten	1
Globala trender	2
Utvecklingsscenarier.....	4
Finlands värden.....	6
Samhälleliga nyckelbegrepp.....	9
1. Kreativ ekonomi.....	9
2. Det kreativa välfärdssamhället	18
3. Mänskligt sett meningsfull utveckling.....	24
4. Den globala kulturen.....	29
Sammandrag av föreslagna åtgärder.....	35
Litteraturreferenser	38

Syftet med översikten

Syftet med denna översikt är att utvärdera de omfattande utmaningar som informations-samhället står inför fram till år 2010 och som kräver åtgärder redan nu. Informations-samhället avses här i ordets vidare betydelse (baserad på Manuel Castells och Pekka Himanens teoretiska arbete; se närmare Castells 2000a, 2000b, 2004; Castells och Himanen 2002). Enkelt uttryckt avses med informationssamhället **ett kreativt samhälle baserat på reciprocitet**. Det väsentliga i informationssamhället är inte ny teknologi utan nya sätt att agera.

Nyckelbegreppen är ur en teoretisk synvinkel en *nätverksformad organisation* och *tillväxt baserad på innovationer*. Till skillnad från den "nya ekonomins" hype är kärnan i informationsekonomin uttryckligen ökad lönsamhet som baserar sig på innovationer. Ett antal undersökningar påvisar att det i allt högre grad har varit teknologiska innovationer i kombination med nätverksformade organisationer som stått bakom tillväxten under de senaste åren (Sichel 1997; Jorgerson och Stiroh 2000; Jorgerson och Yip 2000; Brynjolfsson och Hitt 2000; Castells 2001; Koski et al. 2002).

Även arbetsmarknaden håller på att omvandlas till ett nätverk och innovativiteten får en allt större roll. För att citera Robert Reichs uttryck kan man säga att mängden rutinarbete avtar hela tiden samtidigt som det symboliskt-analytiska arbetets och samarbets betydelse ökar (Reich 1991; se beträffande arbetsmarknadens omvandling också Carnoy 2000; Benner 2002). I Richard Floridas vokabulär är begreppen kreativt arbete och servicearbete nära besläktade med dem (Florida 2002). Kreativt arbete/symboliskt-analytiskt arbete baserar sig uttryckligen på innovativ problemlösning (eller innovativt upptäckande av nya problem). Den kreativa komponenten har dock en framstående roll också i arbete som baserar sig på reciprocitet. Kreativitet bör

förstås i ordets vidare bemärkelse: kreativitet begränsar sig inte till de första yrken man kanske kommer att tänka på, såsom konstnär, forskare eller ingenjör. Det kan finnas kreativitet också i samverkan mellan människor, i händighet etc.

Det kreativa samhället som baserar sig på reciprocitet betraktas i denna översikt ur ett bredare perspektiv än i regeringens informationssamhällsprogram (Regeringens informationssamhällsprogram 2004). I denna översikt betonas i stället för den tekniska nivån mera det behov av en förändring av samhällets grundläggande strukturer som det globala informationssamhället medför. Eftersom utmaningarna beträffande den tekniska nivån uppräknas relativt omfattande i regeringens program upprepas de inte här.

Ståndpunkten i denna översikt är att den mest kritiska nivån i utvecklandet av informations-samhället är utvecklingen av samhällets djupa strukturer, vilket kräver akut uppmärksamhet (jfr. Castells och Himanen 2002). Informationssamhällsprogrammet är inte samma sak som *informationsnät*sprogrammet. Först då djupa förändringar sker kan den tekniska nivån utnyttjas i full utsträckning. Eftersom ordet "informationssamhälle" får många att i första hand tänka på tekniska frågor på en mera ytlig nivå, betonas att denna översikt i första hand beaktar de djupliggande strukturerna. Därför utelämnas bl.a. följande, i och för sig viktiga teman (som redan ingår i regeringens informationssamhällsprogram):

- bredbandsförbindelser (inkl. bibliotek som nätplatser)
- dataskydd (t.ex. virus, skräppost, integritet)
- elektronisk kommunikation inom den offentliga sektorn (inkl. olika typer av portaler).

Denna översikt är inte heller en futurologisk betraktelse. Tidsperspektivet för översikten är de fram till år 2010 synliga, starkt pågående förändringstrender, som kräver förutseende åtgärder inom två år för att de skall kunna bemötas. Strävan är att behandla ämnet tillräckligt konkret. En ytterligare orsak till det valda tidsperspektivet och det konkreta greppet på ämnet är det kritiska tillstånd som det

finländska informationssamhället befinner sig i just nu: Finland har fram till den senaste tiden klarat sig väl och landets förmåga att förena välfärdsstaten och informationssamhället har åtnjutit även internationell uppmärksamhet (det är uttryckligen denna kombination som gått under namnet "Den finländska modellen"; se Castells och Himanen 2002). Under de två senaste åren har landet dock vilat alltför mycket på sina lagrar och utvecklingen är inte längre dynamisk. Finland befinner sig nu i ett kritiskt skede från vilket landet antingen kan resa sig på nytt genom djärva reformer eller bli kvar och stampa på stället och småningom hamna på efterkälken jämfört med de andra länderna.

Denna översikt presenterar områden inom vilka åtgärder är nödvändiga (samt 25 konkreta förslag). Den utgör dock inte en egentlig plan för praktiska åtgärder, i stället föreslår den olika aktörer som kan ansvara för detaljerad planering och genomföra dessa åtgärder. Åtgärder är också avsedda att utgöra en helhet där exempelvis ett lyckat förverkligande av förslagen som hänför sig till en kreativ ekonomi förutsätter utveckling av ett kreativt välfärdssamhälle etc.

Sammandragsvis: Tack vare mångårig utveckling av informationssamhället har Finland en bra grund, men man kan inte säga att vårt informationssamhälle redan är byggt. Vårt informationssamhälle – den finländska modellen – har minst lika stora utmaningar framför sig som det redan har passerat och de förutsätter omedelbart agerande. Att anta dessa utmaningar betyder att man börjar bygga ett Finland som är **intresserat, stimulerande och kreativt. Det här innebär försvar av vår välfärdsstat i det globala informationssamhället, dvs. byggande av version 2.0 av vår modell.**

Globala trender

I den globala utvecklingen av informationssamhället fram till år 2010 kan man skönja följande tio stora, redan starkt pågående trender (se närmare Castells 2000a, 2000b, 2004; Himanen 2001, 2004c; Castells och Himanen 2002):

1. Hårdare internationell skattekonkurrens
2. Ny global arbetsfördelning
3. Åldrande befolkning
4. Större krav på välfärdsstaten
5. Den andra fasen i utvecklingen av informationssamhället
6. Ett uppsving för kultursektorerna
7. Ett uppsving för biosektorn
8. Regional koncentration
9. Den globala klyftan fördjupas
10. Kriskulturen sprider sig

Innehållet i dessa trender kan beskrivas på följande sätt:

1. Hårdare internationell skattekonkurrens

Länderna konkurrerar allt mer om investeringar och kompetens genom att sänka beskattningen.

2. Ny global arbetsfördelning

Rutinproduktionen förflyttas till billigare länder ("Kina-fenomenet"). Särskilt i Asien är Kina och Indien på stark frammarsch, men andra stora länder som håller på att stärka sin ställning är bl.a. Indonesien, Pakistan, Ryssland och Brasilien. Rutinarbetet saknar egentlig framtid i de mest utvecklade länderna, i stället måste de specialisera sig på kreativt arbete baserat på högre kompetens som ger bättre lönsamhet såväl tack vare ökat förädlingsvärde som utveckling av produktionspro-

cesserna. Samtidigt erbjuder de stora, avancerande utvecklingsländerna nya stora marknader för de utvecklade ländernas produkter vilket innebär följande fas i den ekonomiska tillväxten.

3. Åldrande befolkning

I Europa är befolkningens åldrande en av de största utvecklingsfrågorna. Om den nuvarande trenden fortsätter i Finland, kommer år 2030 var fjärde finländare att vara över 65 år och endast var sjätte under 15 år, då ännu på 1950-talet nästan var tredje finländare var under 15 år och endast var fjortonde över 65 år. Redan år 2020 kommer kvinnor i åldern 73–74 år att vara den största enskilda åldersgruppen då den år 1996 utgjordes av 48–49-åriga män. Det håller på att ske en övergång från "ungdomarnas Finland" via nuvarande "medelålders Finland" till "pensionärernas Finland". Övergången kommer i stor utsträckning att ha skett redan 2010 då arbetskraften redan har minskat drastiskt.

4. Större krav på välfärdsstaten

Befolkningens åldrande leder till finansieringsproblem för välfärdsstaten såväl genom direkta kostnader som genom försörjningskvoten. Samtidigt leder den hårdare globala skattekonkurrensen och den globala nya arbetsfördelningen till större krav på nedskärningar av välfärdsstaten. Välfärdsstaten har en framtid endast om dess lönsamhet förbättras genom innovationer. Välfärdsstatens framtid ligger i ett kreativt välfärdssamhälle.

5. Den andra fasen i utvecklingen av informationsamhället: från teknologisk utveckling till samhällsutveckling

Under informationssamhällets första fas utvecklades särskilt den tekniska nivån, exempelvis nätförbindelserna. Utvecklingen av den tekniska nivån fortsätter i den nyligen inledda andra fasen, men utvecklingen blir en mer omfattande samhällslig utveckling där tyngdpunkten ligger på att förändra organisationen av verksamheten.

6. Ett uppsving för kultursektorerna

Informationsekonomin växer särskilt inom kultursektorerna, exempelvis musik, TV, filmer, spel, litteratur, design, läromaterial etc. En bidragande orsak är teknologisk konvergens som innebär att innehållet digitaliseras och IT-, telekommunikations- och media-branscherna konvergeras.

7. Ett uppsving för biosektorerna

Biosektorerna kommer att öka i betydelse i informationssamhällets följande utvecklingsfas. Vid sidan av IT stiger gentekniken fram som en central teknologi. Växande sektorer är bl.a. medicin, bioteknik och välfärdsteknologi. Bland annat befolkningens stigande ålder ökar betydelsen av dessa (jfr. geronteknologi, dvs. teknologi som underlättar äldre personers liv).

8. Regional koncentration

För första gången i historien överskrider jordglobens urbaniseringsgrad 50 procent. Innovationerna och ekonomin styrs i allt högre grad av stora kompetenskoncentrationer eftersom en plats i spetsen för den globala konkurrensen kräver större kompetensgrupper. Den regionala koncentrationen fortsätter samtidigt som trycket på den ökar allt mer.

9. Den globala klyftan fördjupas

Ojämlighet och utslagning håller på att tillspetsas såväl globalt som nationellt. Under informationssamhällets första fas från 1960-talet till millennieskiftet fördubblades inkomstskillnaden mellan världens fattigaste och rikaste femtedel och är idag till 75:1. Denna utveckling påverkas särskilt av snedvridningar i den globala handeln samt informationsklyftan mellan utvecklingsländerna och de utvecklade länderna. Dessa måste rättas till för att läger skall kunna förbättras.

10. Kriskulturen sprider sig

Utvecklingen framskrider allt snabbare och leder till ökad ekonomisk volatilitet samt kontinuerligt krisläge i arbetslivet. De växande sociala klyftorna leder till fler spänningar som fördjupar krisläget. Utvecklingen karakteriseras av ökad instabilitet. En utveckling som är hållbar både mänskligt sett och med tanke på

miljön stiger fram som den viktigaste utmaningen i ett dylikt risksamhälle.

Det finns naturligtvis också andra stora trender, men de faller utanför de ramar som drags upp för denna översikt. Stora frågor med tanke på hela samhällets utveckling är bl.a. den demokratiska utvecklingen och miljöns tillstånd. Viktiga teman som hänför sig mer direkt till den tekniska nivån är bl.a. utvidgning av nätförbindelserna och dataskydd. Eftersom regeringens informationssamhällsprogram starkt fokuserar på dessa frågor, behandlas de inte på nytt i föreliggande översikt.

Utvecklingsscenarier

Då man betraktar utvecklingen geografiskt kan man något förenklat säga att konkurrensen står mellan tre ledande områden: Förenta staterna, Asien och Europa (se bild 1.1).

Europa håller på att råka i underläge vid en global jämförelse, även om Finland utgör ett dynamiskt undantag inom området. Förenta staternas modell innehar en klart dominerande roll.

Förenta staterna utgör isig själv ? av den globala ekonomin, 1/2 av forsknings- och utvecklingsarbetet och landets militärbudget är redan nästan lika stor som den övriga världens sammanlagt. Många asiatiska länder uppvisar däremot en tillväxtökning på närmare tio procent och såväl produktionen som marknaderna håller i allt större omfattning på att dirigeras till dem. Fram till 2010 kommer exempelvis inom IT-branschen hälften av halvledarkonsumtionen i världen och en tredjedel av produktionen att finnas i Asien (Japan inte medräknat). Exempelvis Kina producerar redan fler kompetenta inom naturvetenskaps- och teknologibranscherna än EU eller USA (åren 2000–2002: i Kina 590 000, i EU 440 000, i USA 385 000). Det har uppstått en global kompetensmarknad och dess utveckling i Asien innebär en helt ny utmaning för Europa. EU ligger idag efter USA t.ex. vid en jämförelse av antalet sakkunniga som lockats från Asien.

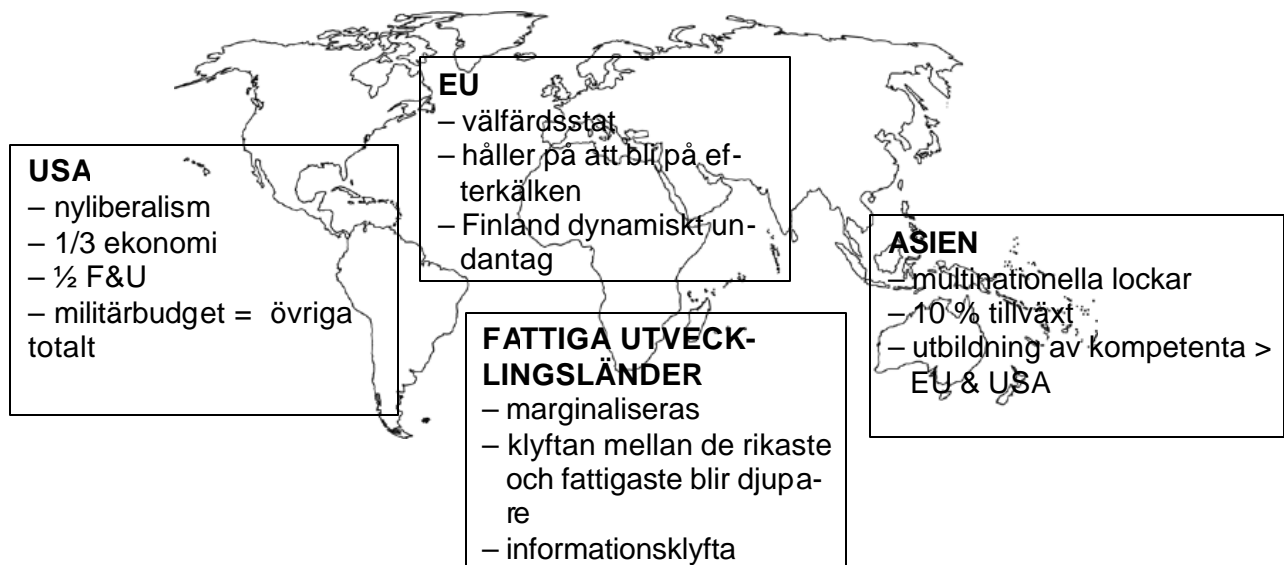

Bild 1.1 Huvudsakliga modeller för den globala konkurrensen

Vill man förenkla frågan kan man säga att konkurrensen står mellan tre olika modeller som ur teknologisk och ekonomisk synvinkel betraktat varit lika dynamiska under de senaste åren, men som skiljer sig mycket från varandra socialt sett (se närmare Castells och Himanen 2002; Himanen och Castells 2004b; Wong 2004):

1. "*Silicon Valley modellen*", dvs. den nyliberalistiska modellen
 - dominerande (USA)
2. "*Singapore modellen*", dvs. statsstyrd modell för att locka multinationella företag
 - på frammarsch (bl.a. Kina, Indien)
3. "*Den finländska modellen*", dvs. en kombination av informationssamhället och välfärdsstaten
 - gamla europeiska värden.

Utanför dessa regioner och modeller blir de fattigaste utvecklingsländerna ställning fortsatt sämre, t.ex. den del av Afrika som ligger mellan Sahara och Sydafrika håller på att bli utarmad. En femtedel av hela världens befolkning lever på mindre än en dollar om dagen, utan vare sig hälsovård eller utbildning. En kontinuerligt växande informationsklyfta ligger bakom den växande välfärdsklyftan.

Ur Finlands synvinkel kommer landet vid sidan av globalt tryck också att utsättas för tryck inom EU mot den "finländska modellen", eftersom utvidgningen medför billigare arbetskraft och produktionsområden inom EU samt samhällsmodeller, där välfärdsstaten inte åtnjuter finansiering (t.ex. Estland). Inom EU kommer ökat tryck att riktas både mot den nyliberalistiska modellen som strategin med att locka multinationella företag till ett billigare område (jfr. Kalliokoski 2004).

Tillspetsat kan man säga att den ovan beskrivna utvecklingen för Finland innebär tre scenarier:

- 1) Det första scenariot, dvs. "Silicon Valley modellen" innebär ett nyliberalistiskt scenario eller att "*de svaga lämnas efter*". Teknologiskt och ekonomiskt är detta ett dynamiskt

alternativ, men de sociala kostnaderna är höga. I slutet av 1990-talet fick Silicon Valley varje dag 60 nya miljonärer, men de blev tvungna att bosätta sig bakom stängda portar eftersom ett samhälle med utslagning också är präglad av rädsla. En femtedel av befolkningen lever under fattigdomsgränsen, utan sjukförsäkring och som funktionella analfabeter. Eftersom familjens ekonomiska ställning är avgörande för en persons möjligheter till utbildning i Silicon Valley, har det uppstått en klass av utslagna för vilka brottslighet är det enda alternativet att klara sig (särskilt försäljning av droger till de framgångsrika). Kalifornien som går i spetsen för "utvecklingen" har paradoxalt nog i global jämförelse den största andelen av sin befolkning i fängelse! För samhället blir det dyrare att skicka en person till fängelse för ett år än att skicka honom till Harvard för studier! Silicon Valley modellen är ett scenario där nyliberalismen i Finland skulle anta extrema former.

2) Det andra scenariot, dvs. "Singaporemodellen" innebär ett scenario med skattekonkurrens eller "*kapplöpning till botten*". Också detta har varit en dynamisk modell, men den senaste tiden har redan visat vilka gränser och problem konkurrensen stöter på. Eftersom andra länder har möjlighet att fortsätta att sänka sina skatter, flyttar produktionen som endast går ut på att locka multinationella företag till ännu billigare länder. I fallet med Singapore har företagen flyttat bl.a. till Kina och Indien. Om den lokala kompetensen och innovativiteten inte är tillräckligt utvecklade – såsom fallet är exempelvis i Singapore – är utsikterna på lång sikt mindre bra. För att kunna klara sig i konkurrensen på lång sikt måste landet uppvisa egen innovationsförmåga eftersom det inte räcker med att staten lockar multinationella företag. (I Singaporemodellen framgår också problemet med ett förmyndaraktigt samhälle: staten försöker kontrollera medborgarnas frihet då däremot ett kreativt informationssamhälle uttryckligen förutsätter fri information och frihet till olik-tänkande. Det här är en stor paradox även för Kina som idealiserar Singaporemodellen.)

3) Det tredje scenariot, dvs. en fortsättning på samma linjer som tillämpas i dagens Finland, innebär att vårt informationssamhälle och vår välfärdsstat fortsätter i en likadan kombination som idag. I praktiken innebär detta ett "smågnolande till graven"-scenario, där alla hela tiden säger "det går bra" och att "vi måste bevara välfärdsstaten". Det nuvarande systemet är i sin helhet heligt och allt tal om förnyelse är tabubelagt. I praktiken leder ett dylikt "försvar" av välfärdsstaten till kontinuerliga nedskärningar av välfärdsstaten och en mindre dynamisk ekonomi. Alla arbetar endast för sina egna uppnådda fördelar och sneglar på vad andra får. Detta kan också kallas ett samhälle av missunnsamhet.

Lyckligtvis finns det också ett fjärde scenario som rekommenderas i de nna översikt:

4) Version 2.0 av den finländska modellen, dvs. "ett intresserat, stimulerande och kreativt Finland": Modellen som baserar sig på en sammanslagning av välfärdsstaten och informationssamhället är möjlig i fortsättningen, om vi har tillräckligt mod att förnya den. I dagens läge innebär modigt försvar av en reform av välfärdsstaten ett verkligt försvar av den. Om vi övergår från en reaktiv eller i efterhand reagerande politik till en modigt proaktiv politik som visar riktningen framåt, har vi möjlighet att förhindra välfärdsstatens undergång. Genom att lyfta fram följande värden som målsättningar är det möjligt att gå i spetsen för byggandet av version 2.0 av den finländska modellen.

Finlands värden

Följande kan kallas de tio värdena för reform av den finländska modellen. En lyckad reform förutsätter politiskt ledarskap baserat på värdegrunder.

1. Omtanke
2. Förtroende
3. Gemenskap
4. Uppmuntran
5. Frihet
6. Kreativitet
7. Mod
8. Visioner
9. Balans
10. Meningsfullhet

En kort karaktärisering av värdena:

1. Omtanke

Omtanke är en gammal finländsk princip för jämlikhet (bildningstraditionens *egalité* och antikens värde rättvisa). Det kunde också kallas ett värde för redlighet eller inklusion (alla inkluderas). Dess kärna utgörs av jämlika möjligheter. Omtanke innebär en eftersträvan att skapa likadana möjligheter för alla finländare. I den globala utvecklingen innebär det också förespråkande av lika möjligheter för alla människor på jorden. I detta sammanhang används uttrycket "omtanke" avsiktligt för att individernas direkta omtanke om varandra inte skall glömmas bort (inom den kristliga traditionen går värdet under benämningen *caritas*). Kortfattat uttryckt är tanken bakom värdet: "Föreställ dig att vi är som vi är just nu, men omvänt."

2. Förtroende

Förtroende består delvis av omtanke, men det är värt att nämnas som ett självständigt värde. Förtroende ger människor en trygg bas utifrån

vilken de kan agera. Förtroende möjliggör en fruktbar samhörighet. Om omtanke och förtroende saknas uppstår en atmosfär av rädsla.

3. Gemenskap

Gemenskap är ett gammalt värde för broderskap (upplysningens *fraternité*). Begreppet handlar om öppenhet att ta med, vilja att göra tillsammans, tillhörighet. Det handlar om en av de mest energigivande upplevelserna i människans liv, om känslan av att vara en del av en större gemenskap som delar samma intresse. Det handlar om att leva tillsammans.

4. Uppmuntran

För att uppmuntran skall vara möjlig måste det finnas gemenskap. Uppmuntran betyder ett berikande samhälle där individen, genom att han är en del av samhället, upplever att han kan vara något mer än om han vore ensam. I ett utarmade samhälle upplever individen att han är mindre än vad han kunde vara. Uppmuntran innebär att man väljer att vara i växelverkan med andra, berikande i stället för utarmade samverkan. Uppmuntran betyder att man sporrar sig själv och andra till toppprestationer och också ger de andra erkänsla för deras prestationer. Det handlar om att vara givmild istället för snål. Idén i sin korthet är: "Önska inte ta bort från andra, önska i stället mer till alla." Upplev inte andra som ett hot mot dig själv som du måste minska på, tänk i stället på andra som möjligheter för alla att uppleva en rikare värld. Värde är ingen bristvara i världen, det räcker till för alla. Brist på samhörighet och uppmuntran leder till en atmosfär av avund.

5. Frihet

Även frihet är ett gammalt finländskt och europeiskt värde (upplysningens *liberté*). Det handlar om rätten till gemenskap: frihet att uttrycka sig, skydd av privatlivet, tolerans av olikhet. Det handlar om liberalism och frisinne. Idén är i sin korthet: "Allt vad vuxna människor gör av egen fri vilja och som inte skadar andra, är OK."

6. Kreativitet

Frihet bereder plats för kreativitet som handlar om förverkligande av sina potentiella möj-

ligheter. Det handlar om en av de mest energigivande upplevelserna i människolivet, nämligen kreativ passion. Kreativitetens värde har att göra med människans behov av att förverkliga sig själv och kontinuerligt utvecklas. Formerna av kreativitet varierar hos olika människor. En atmosfär av förmynderskap uppstår om friheten och kreativiteten tyglas.

7. Mod

Mod utgör ett värde och en faktor som är nödvändig för att de övriga värdena skall förverkligas. Modet hyllades redan under antiken som ett av kardinalvärdena inom den europeiska traditionen.

8. Visioner

Visioner kräver mod. Förmågan att skapa visioner är i likhet med mod ett värde och en faktor som för framåt. I den europeiska traditionen kan visionen ses som en efterföljare till det kristna värdet hopp. Det handlar om visionära tankar, mod att drömma, vilja att göra världen till en bättre plats.

9. Balans

Balans är ett värde som utgör ett slags meta-definition: det handlar om hur balanserat andra värden förverkligas. Vidare handlar det om hur hållbar den grund är som verksamheten bygger på, dvs. hur den förnyas på lång sikt. Ända sedan antiken har detta kallats måttlighet, ett av kardinalvärdena inom den gamla europeiska traditionen.

10. Meningsfullhet

Meningsfullhet uppstår delvis av balans och de tidigare nämnda övriga värdena, men det utgör ett självständigt värde. Människan söker i sista hand efter meningsfullhet i sitt liv. En meningsfull utveckling beror alltid i sista hand på hur den främjar egenvärdena, bland annat antikens värden: visdom, godhet och skönhet. Idén i sin korthet är: "Blir mitt liv meningsfullare av detta?"

Värdena kan också betraktas som innehåll i livet som gör livet värt att leva. De värden som beskrivits ovan baserar sig på den finländska och europeiska traditionen, men avsikten är också att "uppdatera dem", formu-

ra dem på ett modernare sätt. (Den finländska och europeiska traditionen består av upplysningens värden broderskap, jämlikhet; de kristna värdena tro, hopp, kärlek; och antikens värden rättfärdighet, mod, måttlighet och visdom).

De valda värdenas betydelse kan också beskrivas med följande pyramid (bild 1.2), som

är bekant bl.a. från beskrivningar av människans psykologiska behov (t.ex. Maslow 1954, 1962).

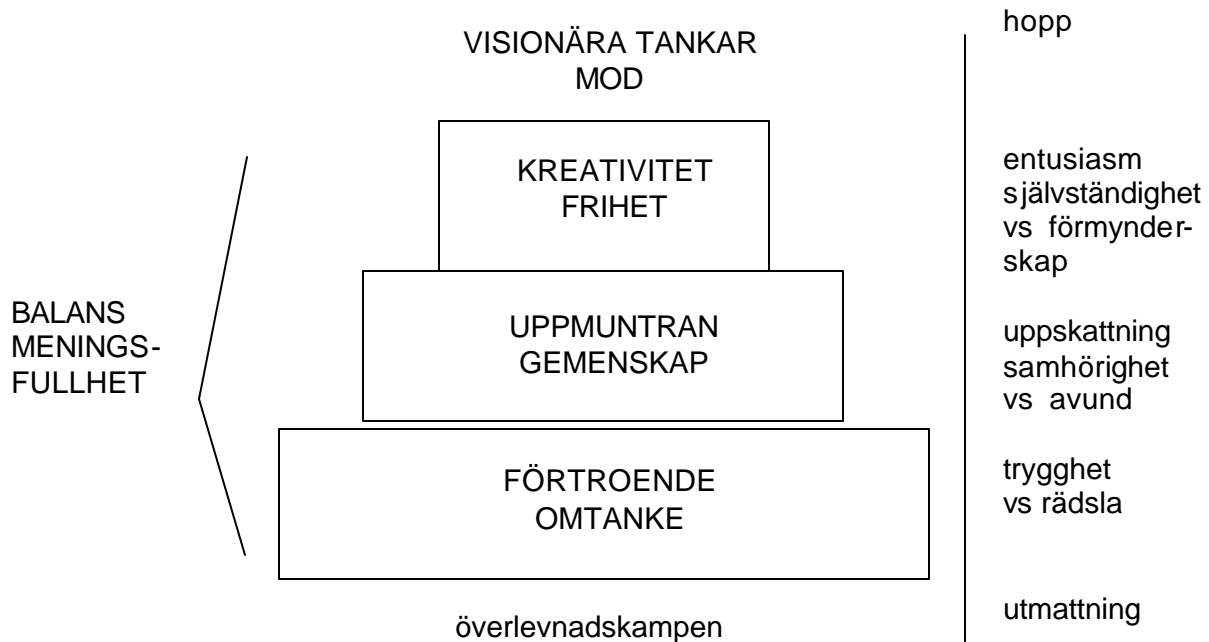

Bild 1.2 Värdepyramiden ur en psykologisk synvinkel

Beskrivningen ur denna synvinkel betonar att omsorg och förtroende är mänskliga grundbehov, ovanför kommer behovet av social gemenskap och uppmuntran samt behovet av frihet och kreativitet som hänför sig till självförverkligande. Mod och visioner för framåt medan balans och meningsfullhet garanterar ett innehåll i verksamheten. Uttryckt i form av psykologiska upplevelser kan man uppnå entusiasm och hopp eller sjunka via kontroll och avund mot rädsla och utmattning. (Med hjälp av pyramiden kan man förutom samhället beskriva också dess olika delområden – exempelvis ekonomi, politik, arbetslivet och fostran – och beskriva individen. Den ordning

i vilken värdena räknas upp eller den pyramidformade figuren tar dock inte normativ ställning till värdenas inbördes relation.)

Komprimerat handlar den utveckling som baserar sig på nämnda tio värden om ett **intresserat, stimulerande och kreativt Finland**, med mod nog för drömmar och realism nog att genomföra utvecklingen på en hållbar grund.

Samhälleliga nyckelbegrepp

Då man för att svara på den globala konkurrensen i praktiken går in för att förverkliga de scenarion som baserar sig på ovannämnda värden måste man utgå från vissa nyckelbegrepp inom samhällsutvecklingen.

1. Kreativ ekonomi
2. Kreativt välfärdssamhälle
3. Mänskligt sett meningsfull utveckling
4. Global kultur

Innehållet i dessa begrepp beskrivs i slutet av översikten tillsammans med de praktiska åtgärder som de föranleder och som utgör värdebaserade svar på de globala förändringstrenderna.

1. Kreativ ekonomi

Kompetens och kreativitet är nyckelorden för Finlands ekonomi under pressen från den internationella skattekonkurrensen och den globala omfördelningen av arbete. Med rutinarbete och -produktion förlorar vi kampen mot de billiga marknaderna i Asien. Framtiden ligger i ökad produktion med hjälp av innovationer: högre förädlingsvärde tack vare kreativitet och effektivare produktion. Finland måste samtidigt utvidga den ekonomiska basen som nu är alltför smal och komma från ett alltför starkt beroende av Nokia.

Vid sidan av stärkt IT blir kultursektorn och välfärdssektorn spjutspetsarna för den kreativa ekonomin

Vi måste aktivt söka efter nya sektorer för kreativ ekonomi. Även om det inte är ändamålsenligt att bli alltför fixerad vid några bestämda sektorer, erbjuder dock kulturen och välfärden, som är stora sektorer på frammarsch i den andra fasen av informations-

samhällets utveckling, goda möjligheter för Finland. Finland är redan starkt inom dessa sektorer. Vi kan stärka vår kreativa ekonomi genom att vid sidan av IT-branschen lyfta fram också kultursektorn som spjutspetsar (bl.a. musik, TV, film, datorspel, litteratur, design och läromaterial) samt välfärdssektorn (innovationer som sker inom reformen av välfärdssamhället, bioteknik samt geronteknologi, dvs. teknologi som underlättar äldre personers liv). Också IT-branschen kan stärkas genom en utvidgning av den starkt växande dataskyddsbranschen och genom ett mera medvetet utnyttjande av Finlands andra stora framgångar, dvs. Linux, bl.a. inom den offentliga sektorn (den offentliga sektorn kan visa exempel). Växelverkan mellan IT-branschen, kultursektorn och välfärdssektorn leder också till helt nya möjligheter. I detta fall ser spetsen för Finlands kreativa ekonomi ut som på bild 1.3.

De två nya spetsarna har en väldig potential. År 1999 var exempelvis kultursektorn en global business med en omsättning på 1,1 miljarder dollar fördelade enligt följande (i detta ingår inte läromaterial, som utgör en betydande bransch):

Miljarder dollar

Förlagsverksamhet	506
TV & radio	195
Design	140
Leksaker och spel	72
Musik	70
Film	57
Arkitektur	40
Utövande konst	40
Mode	12
Konst	9

Källa: Howkins (2001)

Hälso- och sjukvård, medicin och motsvarande är inkluderade i välfärdssektorn och därför är den ännu större och växer kontinuerligt bl.a. som en följd av nya biotekniska möjligheter och befolkningens åldrande. Finland har bl.a. inom området för offentlig hälso- och sjukvård kompetens som duger för internationell export.

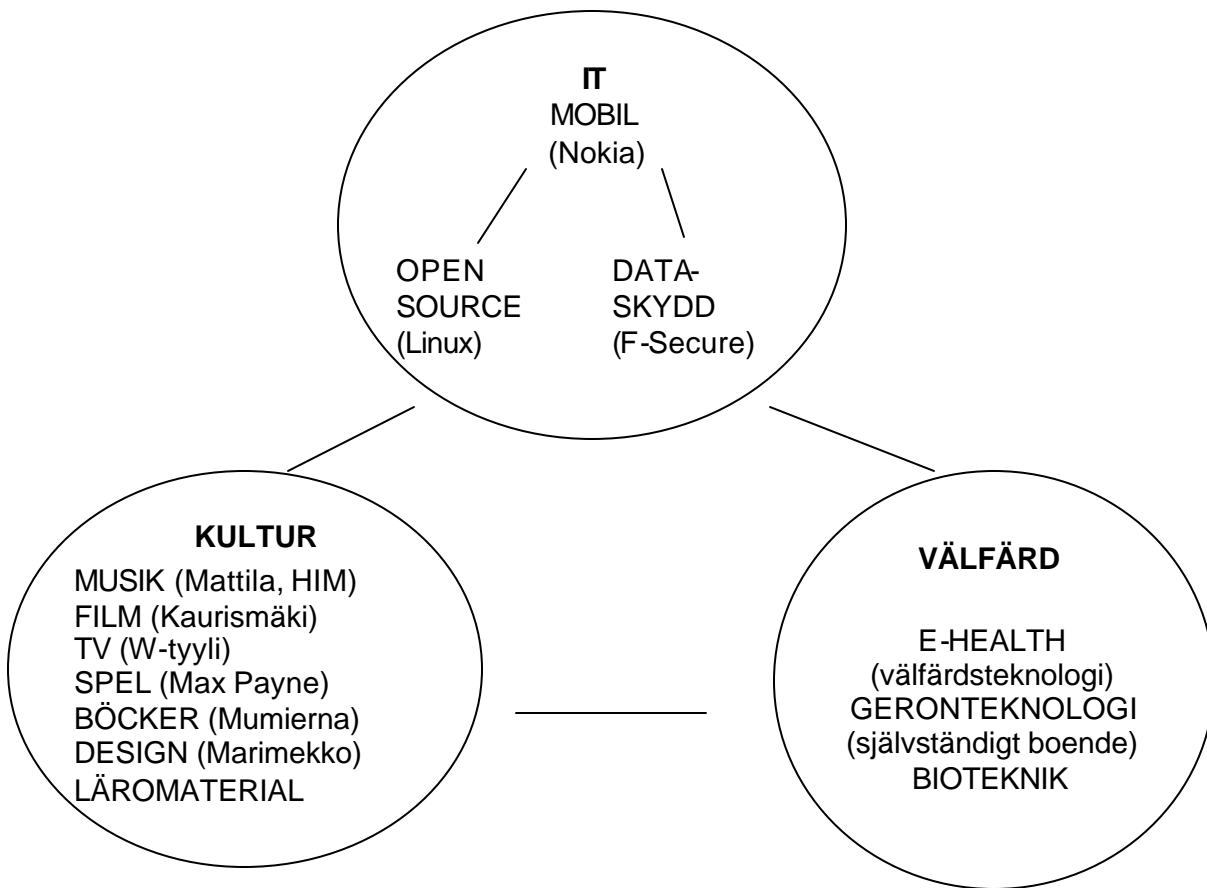

Bild 1.3 Spetsen för den kreativa ekonomin

För att Finland skall klara sig i den globala konkurrensen inom dessa sektorer krävs ökade satsningar på forskning och utveckling (finansiering av kreativitet). Finansieringen borde uppnå minst 4,0 procent av BNP inom två år. Den offentliga satsningen på FoU minskar hela tiden och är idag mindre än 30 procent av helheten. Detta är en omöjlig situation i framtiden. Den väsentliga frågan är dock till vilka mål nya offentliga investeringar skall riktas. Det viktigaste är att ge mer finansiering till kultur- och välfärdsbranscherna. Förändringen handlar om att Finland som traditionellt tillverkat verktyg – papper och mobiltelefoner – börjar skapa innehåll i dessa verktyg. Offentlig finansiering kan an-

vändas för att ge en positiv signal genom att man ökar den offentliga reella satsningen med 5 procent om året såväl inom kultur- som välfärdsbranscherna (inom kulturbranschen bör begreppet "FoU" förstås i en vidare bemärkelse).

Utveckling av verksamhetsmodeller och marknadsföring kräver en medveten finansiering. Finland har stark kompetens i början av den nedan beskrivna innovationskedjan, men i slutet av den förekommer tydliga problem (i praktiken sker innovationer inte linjärt, i stället bildar de beskrivna faktorerna ett interaktivt nätverk):

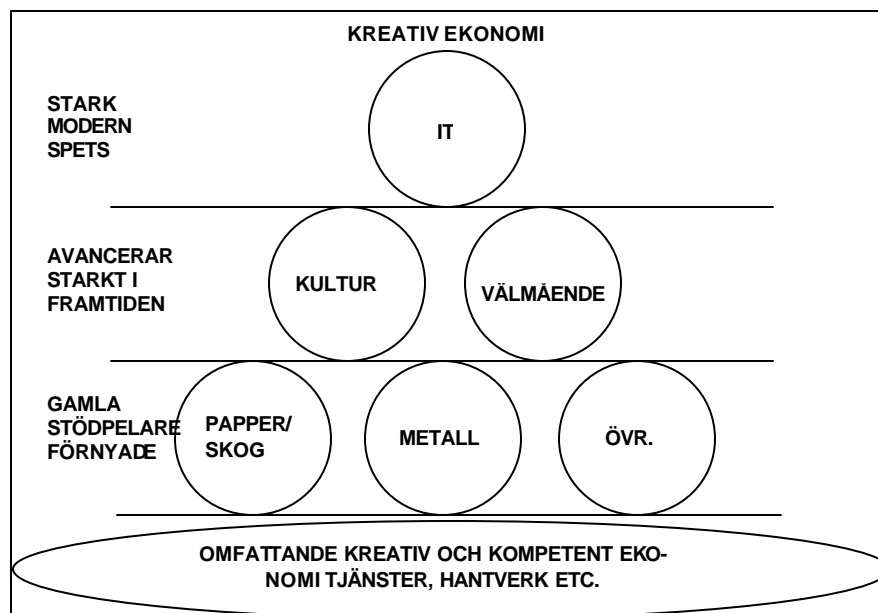
Vi är innovativa i fråga om produkter och produktionsprocesser, dvs. i idékreativitet, men dåliga på att innovera verksamhetsmodeller och bygga brand, dvs. businesskreativitet som omvandlar en idé till inkomster. Därför behövs finansiering för att stöda forskning och utveckling av businesskreativitet, inklusive utbildning inom branschen. Det krävs en reell ökning med 5 procent på årsnivå av den offentliga satsningen på FoU.

Richard Florida har slagit samman begreppen kreativ ekonomi och kreativ klass. Han säger att den avancerande klassen består bl.a. av forskare, ingenjörer, författare, redaktörer, musiker, filmskapare, mediaskapare, konstnärer, planerare, arkitekter, läkare, lärare, analy-

tiker, jurister och direktörer. Vid millennieskiftet ingick omkring en tredjedel av arbetstagarna i de utvecklade ekonomierna i den kreativa klassen (Florida 2002).

Vi skall dock inte betrakta den kreativa ekonomin enligt Floridas snäva synsätt och begränsa den endast till en kreativ grupp. Robert Reich har bevisat att "interaktivt arbete" vid sidan av ovannämnda "symboliskt-analytiska arbete" också utgör ett omfattande arbetsslag i informationsamhället. Serviceyrkena utgör en annan viktig faktor i ekonomin. Därför är det viktigt för oss att också satsa på kreativitet inom växelverkan. Detta bidrar till att öka produktionen och höja den mänskliga kvaliteten och utgör en stor potentiell sysselsättningsmöjlighet även för lägre utbildade.

Bild 1.4. Finlands ekonomi som uppvisar stor kreativitet och kompetens

Vi bör i själva verket betrakta den kreativa ekonomin som en tanke som löper genom hela ekonomin. Våra traditionellt starka sektorer behåller en stark ställning och de kan göras lönsammare genom innovativitet – detta har bl.a. skogs- och pappersindustrin bevisat. Traditionella hantverk kan också vara kreativa. Den ovan presenterade spetsen för kreativ ekonomi är avsedd att utgöra en del av den omfattande kreativa finländska ekonomin som kan åskådliggöras med hjälp av bild 1.4.

Uppmuntran av arbete som främjar det gemensamma goda eller "från skattehelvete till skatteskärseld"

För att den ovan beskrivna ekonomin skall klara sig i den globala konkurrensen måste också beskattningen stöda denna utveckling. För att kunna svara på utmaningarna behöver vi en beskattning som uppmuntrar arbete som gynnar det gemensamma goda, dvs. beskattning som samtidigt såväl sporrar sysselsättning, företagsamhet och kreativitet som möjliggör finansiering av välfärds samhället.

I detta sammanhang är det skäl att erinra sig att beskattningen av det finländska välfärds-samhället historiskt sett inte alltid varit den högsta i världen. Under hela 1980-talet låg skatteuttaget i Finland kring medelnivån inom EU, dvs. omkring 40 procent i slutet av 90-talet (antalet långtidsarbetslösa var 3000). Under lågkonjunkturen steg skatteuttaget med fem procentenheter. Det har stannat kvar på denna nivå även om lågkonjunkturen är ett avslutat kapitel. "Ju högre skatter desto bättre välfärdssamhälle" är en tanke som inte håller streck. En korrekt konklusion är att det är *skatteintäkterna från arbete* och inte *skatteuttaget* som utgör grunden för välfärdssamhället. Skatteintäkter uppstår endast om det är lönsamt för människorna att arbeta. Frågan om beskattning måste formuleras på nytt, dvs. hur skall skatteuttaget se ut för att det verkligen skall främja uppkomsten av skatteintäkter från arbete?

Basen för välfärdssamhället utgörs inte i sista hand av världens högsta skatter utan av världens högsta kompetens. Välfärdssamhället är

uppbyggt på arbete. Då man genom beskattningen lyckas höja sysselsättningsgraden och förbättra innovationsutsikterna, är det möjligt att finansiera välfärdssamhället även i framtiden. Om beskattningen av arbete är sporrande stannar den kompetenta arbetskraften kvar i landet och dessutom är det möjligt att locka kompetenta personer också från utlandet. Detta bidrar i sin tur till att säkra finansieringen av välfärdssamhället. Om inte sysselsättningsgraden stiger och innovativiteten ökar kommer detta inte att vara möjligt.

Det är möjligt att ge en konkret bild av Finlands internationella nuläge genom att betrakta den jämförelse av beskattningen av arbete som Skattebetalarnas Centralförbund lät utföra 2003. Enligt undersökningen är den nuvarande inkomstbeskattningen av en familj med små inkomster (2 inkomsttagare + 2 barn) 3,6 procentenheter högre än EU:s medeltal och 5,6 procentenheter högre än OECD-ländernas medeltal (med nuvarande avses år 2003 från vilket de senast jämförbara uppgifterna finns tillgängliga). Motsvarande beskattning av en familj med höga inkomster är 7,7 procentenheter högre än medeltalet i EU och 9,8 procentenheter högre än medeltalet i OECD (Kurjenoja 2003). Bilderna 1.5 och 1.6 visar beskattningen av arbete i Finland jämfört med vissa konkurrentländer (i siffrorna för EU ingår också Norge och Schweiz).

Utvidgningen av EU i maj 2004, som utgör en mycket positiv politisk utveckling för vårt land, medför ökad skattekonkurrens som en negativ effekt. Inkomstbeskattningen i samtliga nya medlemsländer är lindrigare än i Finland. Exempelvis i Estland och Lettland tillämpas lika beskattning. Skatten är 27 procent i Estland och 25 procent i Lettland. Program för sänkning av beskattningen har inletts i så gott som alla 15 gamla EU-länder.

Det är oklokt för oss att ge oss in på fel typ av skattekonkurrens. Vi måste bevara grunden för vårt välfärdssamhälle (se avsnittet om det kreativa välfärdssamhället). För att försvara vårt välfärdssamhälle måste vi dock åter göra vårt samhälle dynamiskt med hjälp av beskattning som uppmuntrar till arbete och genom detta återbörda beskattningen till en rim-

lig nivå efter stegringen under lågkonjunkturen. Bättre sysselsättning och sysselsättningsgrad, företagsamhet och kreativitet (samt ökad köpkraft utan stor press på löneförhöjningar) leder till en strukturutveckling som kompenserar de mindre skatteintäkterna.

Detta är även en principfråga: arbete, dvs. utnyttjande av kompetensen skall inte bestraffas. Det är inte intäkter genom arbete som är välfärdssamhällets stora hot utan en omfattande arbetslöshet.

Familj med låga inkomster (18 630 € + 28 460 € + 2 barn)

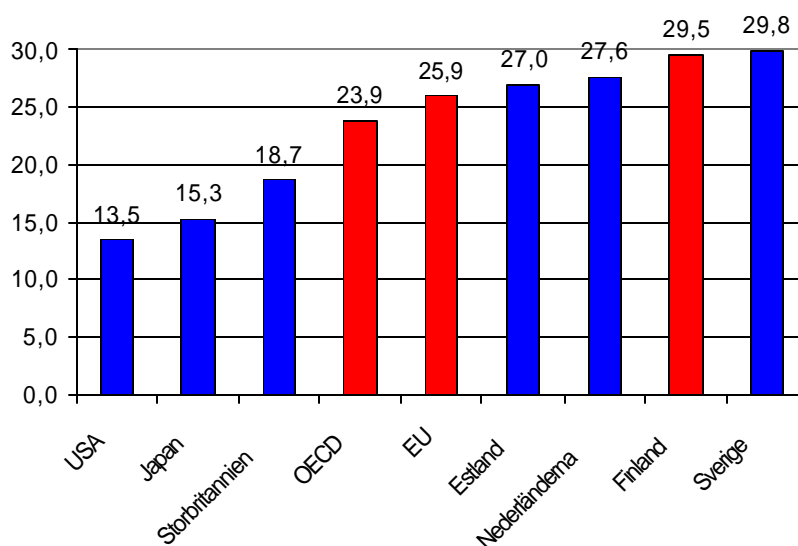

Bild 1.5. Beskattning av arbetet för en familj med låga inkomster
Källa (bilderna 1.5, 1.6 och 1.7): baserad på Kurjenoja (2003)

Familj med låga inkomster (18 630 € + 28 460 € + 2 barn)

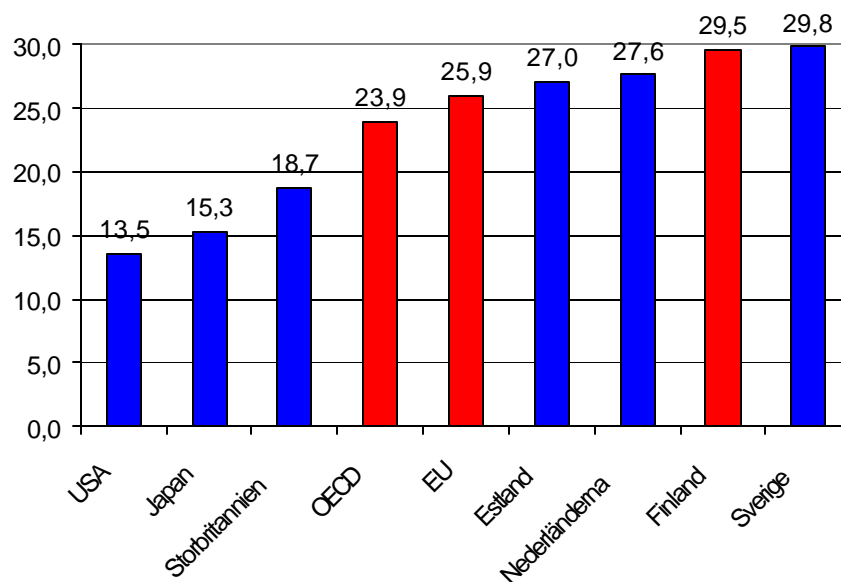

Bild 1.6. Beskattning av arbetet för en familj med höga inkomster

Socialbörsäkringsavgifterna för låginkomsttagare (18 630 €)

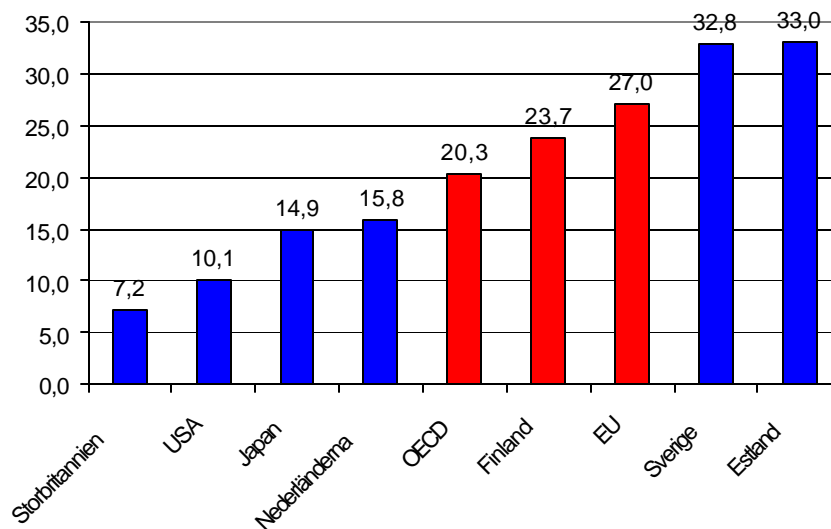

Bild 1.7. Arbetsgivarens socialförsäkringsavgifter för anställd med låga inkomster

De primära metoderna att kompensera minskade skatter är den strukturomvandling som nämndes tidigare samt kreativ utveckling av välfärdssamhället som behandlas i följande avsnitt. En dylik kombination gör det möjligt att bestående göra inkomstbeskattningen i Finland måttligare med fem procentenheter (fördelat över två år). Finland har just nu möjlighet att temporärt uppta lån för att garantera den offentliga finansieringsbalansen under övergångsperioden. Det är också möjligt att överväga alternativa beskattningsobjekt i stället för beskattning av arbete. Det väsentliga är att arbete måste bli lönsamt och därmed leda till en dynamisk utveckling av ekonomin för att välfärdssamhällets framtid skall vara tryggad.

För en förbättring av sysselsättningen skulle det också vara lönsamt att minska arbetsgivaravgifterna för lågavlönat arbete med fem procentenheter. En sänkning från nuvarande 23,7 procent till 18,7 procent skulle innebära en positiv impuls för lägre utbildade som fastnat i den strukturella arbetslöshetens fälla på arbetsmarknaden. Exempelvis tjänstesektorn har gott om sysselsättningsmöjligheter då det blir lönsammare att arbeta än att vara arbetslös. Ändringen skulle sänka arbetsgivaravgifterna för en lågavlönad person till en lägre nivå än i våra konkurrentländer såväl inom OECD som EU. (Som exempel ges arbetsgivarens socialförsäkringsavgifter för en person som förtjänar 18 630 € Finland ligger redan litet under genomsnittet i EU i den här frågan).

Den kombinerade reformen har en viktig sysselsättande effekt. Såväl små-, medel- och höginkomsttagare gynnas av den. Proportionellt sett skulle småinkomsttagarna ha den största nyttan. Deras beskattning skulle lindras mest i jämförelse med övriga länder och inkomstskatten skulle sjunka under medeltalet i EU (i exempelfamiljen ovan från nuvarande 29,5 % till 24,5 %). En minskning av arbetsgivaravgifterna inom lågavlönade branscher skulle ytterligare stöda sysselsättningen av låginkomsttagare. Genom detta skulle det vara möjligt att råda bot på den strukturella arbetslösheten som speciellt mindre utbildade

råkar ut för. Även medel- och höginkomsttagare skulle dra nytta av reformen. En sänkning av en medelinkomsttagares (28 460 €) beskattning från nuvarande 32,1 procent till 27,1 procent skulle ge en skatteprocent som ligger under medelvärdet såväl inom EU som OECD. Beskattningen av höginkomsttagare skulle också ungefär överensstämma med EU-medelvärdet (i exempelfamiljen ovan från nuvarande 45 % till 40 %). Detta skulle spela en viktig roll med tanke på att hålla kvar högt utbildade personer i Finland samt att locka fler toppkompetenta till våra företag från utlandet.

En dylik skattereform kan kort och gott beskrivas som en övergång till något som ligger mittemellan dagens "skattehelvete" med rekordhög beskattning och ett önskat extremt "skatteparadis", som vi här kan kalla "skatte-skärselden". Ett lämpligt motto är: det svider lite grann, men ändamålet är gott! Tankarna som framförs här kan också betraktas som en direkt impuls på fem procent som avser att göra Finlands ekonomi mer dynamisk så att vi också i framtiden skall kunna finansiera välfärdssamhället genom arbete.

Kreativ ledar- och arbetskultur

Staten kan naturligtvis i sista hand endast skapa ramarna för kreativitet. Statliga beslut leder inte till kreativitet. Det är dock viktigt att omständigheterna uppmuntrar till kreativitet i stället för att förhindra den.

Det samma gäller för företagslivet. Företagen i informationssamhället måste skapa ramarna för kreativitet med hjälp av en kreativ ledar- och arbetskultur (jfr. Alahuhta och Himanen 2003, som beskriver förändringen bl.a. utgående från erfarenheterna kring Nokia; Himanen 2001). Arbetskulturen och –atmosfären är av avgörande vikt i en ekonomi där tillväxten i allt högre grad baserar sig på innovationer. Ledarskapets viktigaste uppgift är att stöda kreativiteten. I allt fler företag går den centrala ledarskapsprincipen ut på att uppställa ambitiösa mål som skapar entusiasm. Faktorer som hänför sig till arbetskulturen växer fram som en central konkurrensfaktor.

Detta har att göra med en mycket viktig skillnad mellan industrisamhället och informationssamhället. En stor del av arbetet i den industriella ekonomin handlade om utförande av rutiner och resultatet av arbetet utgjorde till stor del en funktion av den tid som använts för att uträtta det. Industritidsålderns gamla arbetsetik, enligt vilken arbete är en plikt där var och en skall göra sin andel och där lidande till och med betraktas som ädelt, var ekonomiskt sett lönsam. I informations-samhället utgör arbete allt mer en funktion av kreativitet. Detta betyder att den industriella arbetets kultur i vår tid ekonomiskt vänder sig mot sig själv: individer som upplever arbetet som en tråkig plikt där de gör vad de blir tillsagda att göra, är inte fulla av kreativ entusiasm som skulle hjälpa företaget att förnya sig självt och hålla sig i spetsen för konkurrensen. Den industriella kulturen ledde till en tidsorienterad ledarskapskultur baserad på övervakning av individen. En kreativ ekonomi däremot förutsätter en resultatorienterad ledarskapskultur som baserar sig på att ge utrymme för individens kreativitet.

Detta är kopplat till den ovan visade pyramiden som beskriver psykologin bakom människans motiv. Om vi tänker på när vi agerar som bäst, lyder svaret: då vi känner passionerat för det vi sysslar med. De passionerade känslorna uppstår uttryckligen då individen upplever att han eller hon får utlopp för sin unika kreativa förmåga. Då en person har ett hjärtligt förhållande till det han sysslar med, är han också i kontakt med källan till sin inre styrka och då känner han sig som en större människa än vanligt. Denna upplevelse av betydelse utgör källan till livskraften: sådant arbete ger personen mer energi och skapar glädje i stället för att trötta ut honom. Fenomenet kan observeras såväl i företagsvärlden som i vilket som helst område av mänsklig verksamhet (från lärande till vetenskap och kultur) hos människor som uppnår stora resultat just därför att de upplever att de förverkligar sina möjligheter i sitt arbete och denna betydelsefullhet ger mer energi till deras kreativitet. Då atmosfären är den rätta kan människor trivas i sitt arbete och njuta av det.

Arbete i vår föränderliga ekonomi bygger också i allt högre grad på att arbeta tillsammans. Som en följd av detta blir ledarens viktigaste uppgift att kunna skapa berikande grupper. Ledaren har till uppgift att uppställa ambitiösa mål som skapar *gemensam* entusiasm. Med andra ord måste ledaren i stället för en utarmande växelverkan kunna skapa en berikande interaktion. Goda kunskaper i interaktion kommer att bli en central konkurrensfaktor.

Också detta kan hänföras till den psykologiska pyramiden ovan. Att tillhöra en grupp som bryr sig om samma sak och ger individen ett värde är en lika stark upplevelse som att förverkliga sin kreativa passion. Jaget blir då en del av Oss som gläder sig över individens deltagande, samt Han eller Hon som gruppen uppskattar och uppmuntrar för hans eller hennes insatser. Historien är full av exempel på hur starkt fenomenet är. Exempelvis vetenskapen och konsten, inom vilka pengar aldrig har utgjort ett primärt löfte, har fött fram alla sina stora skapelser med hjälp av dessa krafter: möjligheten att vara Vi och Han eller Hon. Företagslivet präglas av samma krafter då det är som bäst. En bra atmosfär skapar energi.

I många företag innebär en dylik arbetsmodell med decentraliserade team som arbetar för ett gemensamt fastställt mål i praktiken också en ändring av arbetsutrymmena. År 2001 hade redan nästan 150 000 finländare, dvs. 7 procent, ett mobilt arbete och omkring 100 000, dvs. 5 procent, distansarbetade vilket betyder att allt fler traditionella arbetslokaler står tomma (Vartiainen et al. 2004). I den globala tiden, då företag hela tiden söker nya källor till effektivitet, bör en ny typ av arbetskultur i kombination med nytänkande i fråga om arbetslokaler ses som den viktigaste effektiviseringsmetoden i stället för nedskärning av arbetsplatserna. Strax efter lönerna utgör arbetslokalerna den största kostnaden för företagen. Genom att utnyttja den nya typen av arbetskultur och med den förknippade arbetslokal-lösningen kunde finländska företag på ett enkelt sätt effektivisera verksamheten med minst 5 procent. Det väsentliga är naturligtvis att en

reform av arbetskulturen och dess behov går i spetsen för förändringen.

Åtgärder

1. *Kreativ ekonomi med kultur- och välfärdsbranscherna i spetsen vid sidan av IT:* För att finansiera detta höjs den nationella satsningen på forskning och utveckling från nuvarande 3,6% till minst 4,0% av BNP. Finansieringen skall riktas till kultur- och välfärdsbranscherna på ett sådant sätt att den reella ökningen av den offentliga satsningen inom bägge branscherna årligen är minst 5% (regeringen, vetenskaps- och teknologirådet, Tekes, övriga finansörer).
2. *Businesskreativitet:* FoU-finansieringen riktas också till utveckling av businesskreativitet, dvs. verksamhetsmodeller och marknadsföring inklusive utbildning inom branschen på ett sådant sätt, att den reella ökningen av den offentliga satsningen inom branschen årligen är minst 5%.
3. *"Från skattehelvete till skatteskärseld":* Vi behöver en beskattning som uppmuntrar till arbete, företagsamhet och kreativitet och genom detta alstrar skatteintäkterna för finansiering av välfärdssamhället. För detta ändamål måste beskattningen av arbete (inkomstbeskattningen) göras måttligare med 5-procentenheter genom hela skalan (regeringen).
4. *Övervinnande av den strukturella arbetslösheten:* Det lönar sig att sänka arbetsgivarnas socialförsäkringsavgifter med 5 procentenheter inom låglönebranscher i syfte att minska arbetslösheten bland mindre utbildade genom att skapa arbetsplatser bl.a. inom servicesektorn (regeringen).
5. *Kreativ ledar- och arbetskultur:* En arbetskultur som stöder kreativt arbete måste stärkas. Arbete av det här slaget utförs allt oftare utanför det traditionella kontoret, vilket ger en chans att effektivt använda arbetslokalerna i stället för att skära

ned personalen (arbetslokalerna utgör den största utgiften strax efter lönerna). En effektivisering på minst 5% kan uppnås på detta sätt (privata och offentliga sektorn).

2. Det kreativa välfärds-

samhället

Hårdare global konkurrens och åldrande befolkning leder till att välfärdsstaten måste reformeras för att den skall ha en framtid. Finland har möjlighet att agera föregångare i att skapa version 2.0 av välfärdsstaten som utgör en garanti för att välfärdssamhället skall ha en framtid.

Den filosofiska kärnan i idén om välfärdsstaten är att skapa likadana möjligheter för människor att förverkliga sin potential och att skydda dem från slumpmässiga olyckor (till detta hör bl.a. likadana möjligheter till utbildning, likadan hälsovård etc.). Den etiska utgångspunkten är att en människa i princip kan födas som vem som helst i samhället och vilken som helst olycka som drabbar någon annan, skulle ha kunnat drabba människan själv. Etiskt sett handlar frågan alltså om att medge att livet är skört och om förmågan att sätta sig in i andras situation. Det är alltså fråga om förmågan att betrakta andra människor på ett sådant sätt att "vi" är som "vi" är nu, men tvärtom – jag i hans ställning och han i min ställning. Omtanke är just detta. Ett rättvist samhälle är rättvist oberoende av människans slumpmässiga roll. I ett rättvist samhälle är människans öde inte beroende av "förökningsturen", dvs. var på jorden livmodern från vilken du är född råkar befinna sig (= föräldrarnas ekonomiska och sociala status), istället erbjuder en rättvis värld likadana möjligheter i livet och utjämnar eventuella slumpmässigheter i det.

Grunden för välfärdssamhället utgörs alltså av begreppet omtanke i betydelsen rättvisa. Mera exakt uttryckt avser rättvisa likadana möjligheter, inte mekaniskt utförd jämn delning. Då individerna i så stor utsträckning som möjligt erbjuds likadana möjligheter i livet, är det rättvist att deras andel också är beroende av

hur hårt de är villiga att jobba för den. Detta sporrar till att förverkliga sin egen potential.

I begreppet välfärdsstat bär staten ansvaret för skapande av lika möjligheter och trygghet. I välfärdsstaten tilldelas staten denna uppgift eftersom staten i egenskap av offentlig instans representerar det gemensamma intresset. Den är inte perfekt lämpad för rollen, men utgör ändå det bästa alternativet som den enda demokratiskt kontrollerade instansen som arbetar för det gemensamma goda. Statens legitima beskattningsrätt bygger i stort uttryckligen på att staten sköter välfärdsstatens uppgift: vi betalar skatt till staten för att den skall ta hand om de universella möjligheterna och tryggheten.

Åtskillnad mellan beställar- och producentnivåer i anordnandet av välfärdstjänster

Vi måste dock vara noga med begreppet välfärdsstat. Enligt definitionen ovan leder inte begreppet välfärdsstat till att samtliga välfärdstjänster skall anordnas offentligt. Statens skyldighet är att sörja för att välfärdstjänster finns (finansiering), men behöver inte vara serviceproducent. Tjänsterna kan produceras också av företag eller organisationer. Då man syftar på statens skyldighet att sörja för välfärdstjänster bör man alltså skilja mellan beställare och serviceproducent. Ibland kan andra än den offentliga parten producera servicen bättre. En öppen konkurrens och samarbete mellan alternativa serviceproducenter gynnar medborgarna (skattemedlen utnyttjas på ett bra sätt). Därför är det befogat att tala om ett välfärdssamhälle i stället för en välfärdsstat. Detta utgör det första steget i riktning mot ett kreativt välfärdssamhälle: systematisk skillnad görs mellan beställare och producent när det gäller produktion av välfärdstjänster. Om den offentliga sektorn har monopol på att beställa, producera och utvärdera servicen försvinner intresset för att utveckla välfärds tjänsterna. Följande bild kan användas för att beskriva den nya modellen beställare-producent (bild 1.8):

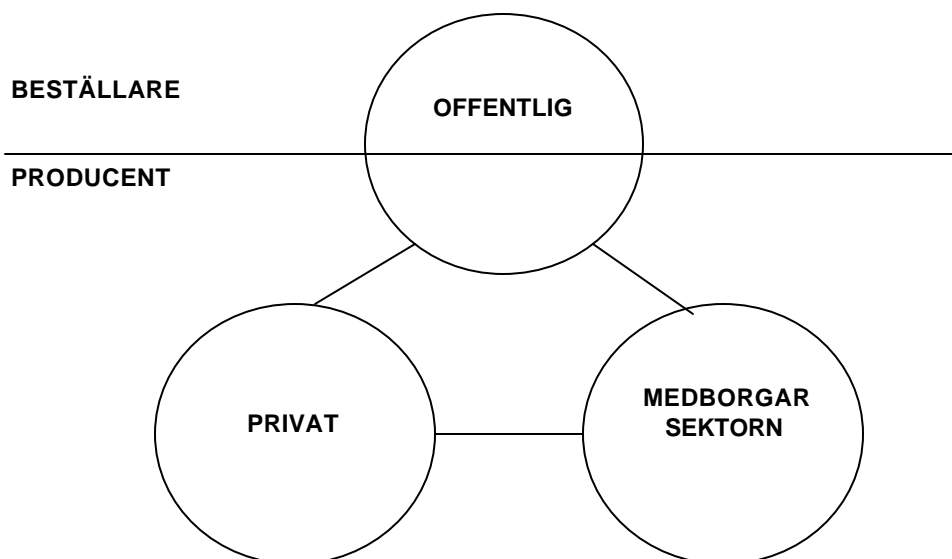

Bild 1.8. Modellen beställare-producent

Fokusering av den offentliga rollen i välfärdssamhället

I det ovan specificerade begreppet välfärdssamhälle fokuseras även statens roll: sådana tjänster som hänför sig till välmående och som inverkar på människornas jämlika möjligheter och grundtrygghet (t.ex. universella utbildnings- och hälsomöjligheter) skall skötas av en offentlig instans. Funktioner som inte ingår i den offentliga huvuduppgiften kan efter övervägande privatiseras (med specialvillkor gällande den nationella tryggheten) på samma sätt som t.ex. statens datacentral privatiserades och blev TietoEnator. Bolaget sköter idag effektivare de gamla offentliga datasystemen och inbringar därtill i egenskap av ledande företag inom branschen i Norden intäkter från utländska kunder till Finland. Genom att skapa tjänster som inbringar intäkter från utländska kunder kunde man även på en mer allmän basis åstadkomma ny finansiering för underhåll av finländarnas välfärdstjänster. Det skulle vara en god idé att göra en systematisk kartläggning över i vilka delar av det offentliga systemet som det finns sådan kompetens som kunde generera exportintäkter för kreativ finansiering av vår välfärd (exempelvis 5-10 särskilt lovande, konkreta affärsverksamhetsmöjligheter kunde listas; det här skulle också utgöra en bra utgångspunkt för

att lyfta fram välfärdsbranschen i spetsen för vår ekonomi).

Medborgarnas roll behöver också stärkas i välfärdssamhället. Begreppet välfärdssamhälle som beskrivs här har som syfte att säkerställa statens omfattande ansvar: statens skyldighet är att ta hand om människorna i så stor utsträckning att ingen behöver "bli utlämnad" åt marknaden eller andras hjälp (s.k. allmosesamhälle). Om statens relativa roll dock samtidigt minskar i välfärdssamhället, innebär detta större ansvar för direkt inbördes omsorg mellan medborgarna (bl.a. via medborgarsektorns eller tredje sektorns verksamhet). Detta motarbetar den nuvarande utvecklingen där allt institutionaliseras: företagen svarar för kreativitet, omsorg är statens uppgift och individens uppgift är att koncentrera sig på sig själv! Välfärdssamhället har som mål att aktivera människorna att bry sig om varandra.

Kreativitet är välfärdssamhällets framtid

De stora globala trenderna leder alltså till hårdare konkurrens. Välfärdsstatens kostnader ökar i och med att befolkningen åldras, vilket i sin tur innebär större krav på nedskärningar i välfärdsstaten. Inte ens en skälig ekonomisk tillväxt räcker till för finansiering av välfärdsstatens utgifter under de närmaste åren.

Lyckligtvis finns det också en annan väg som går ut på att tillämpa informations-samhällets kärnprincip på själva välfärdsstaten: det handlar om att trygga välfärdsstaten genom att öka dess produktivitet via innovationer. Det är alltså inte fråga om att höja produktiviteten genom att öka pressen på arbetstagarna – detta är ju inte ens möjligt då situationen redan är överbelastad. Det gäller att höja produktiviteten genom innovativitet, dvs. en kombination av dels tekniska innovationer, dels innovationer som hänför sig till processer (nätverksorganisation). Det är skäl att framhäva att detta inte avser att tjänsterna överförs till nätet (även om det är bra att de finns tillgängliga även där), istället avses förnyelse av processerna för produktion av de fysiska tjänsterna med hjälp av ny teknologi och processmodeller.

Vi har en stor potential: i vårt välfärds-samhälle arbetar världens mest högtbildade personer. Nu är tiden inne att utnyttja hela deras kompetens i syfte att statuera ett internationellt exempel på hur informations-tidsålderns välfärdsstat, dvs. ett kreativt välfärds-samhälle byggs. Finland har agerat vägisare i den industriella tidens välfärds-samhälle. Nu har vi möjlighet att visa att det är möjligt att kombinera välfärds-samhället med informationstidsåldern genom att skapa version 2.0 av välfärds-samhället. På det här sättet kan den finländska modellen, dvs. en positiv sfär med välfärds-samhället och informationsekonomin, fortsätta också i framtiden och vårt samhälle kan upprätthålla principen om lika möjligheter. Globalt sett skulle detta vara ett väldigt genombrott.

För att detta skall bli verklighet krävs att en motsvarande kreativ ledar- och arbetskultur som beskrivits ovan i samband med den kreativa ekonomin åstadkoms inom den offentliga sektorn. Positiva förväntningar skall riktas på kreativitet. Problemet i dagens läge är att i stället för att strukturellt uppmuntra bättre verksamhet bromsas den i själva verket upp. Om en individ eller enhet utför något mer innovativt och produktivt, är följden nedskärning av enhetens budget och större arbetsbelastning för individen. Det krävs en ny typ av

avtal mellan arbetstagarna och arbetsgivaren, enligt vilket de besparingar som effektivare verksamhet ger upphov till investeras till största delen i enhetens framtida utveckling. Vidare garanteras individen att han själv får behålla en betydande del av den inbesparade tiden. En dylik möjlighet till en mänskligare arbetsrytm och bättre kombination av arbete och familjeliv är en motiverande belöning i vår allt mer belastade tidsålder. Förverkligande av en dylik kultur i praktiken förutsätter ett avtal mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, vilket också garanterar att arbetsplatserna är tryggade då verksamheten blir effektivare (om arbetsplatserna är i farozonen då lönsamheten förbättras försvinner de positiva förväntningarna). Utvecklingen kräver vidare att ledarna föregår med exempel och visar riktningen. Det skulle vara en god idé att inleda ett program för utbildning av ledare i välfärds-samhället. Syftet skulle vara att lyssna till tankarna hos de bästa ledarna inom företagsvärlden samt ledarna för bästa praxis på den offentliga sidan. Utbildningsprogrammet skall inte förväxlas med det pågående program vars syfte är att göra ledarna inom den offentliga sidan förtrogna med den tekniska nivån i informations-samhället. Det handlar uttryckligen om ledning av kreativiteten och förnyelse av processerna.

Eftersom man i informations-samhället gärna betraktar alla förändringar som ändringar av den tekniska nivån, är det skäl att än en gång betona att lönsamheten enligt undersökningar växer effektivast genom en sammanslagning av teknologisk och process-/organisatorisk innovation. Det är inte enbart fråga om automatisering av det som finns idag (även om det elektroniska receptet för regeringens informations-samhällsprogram borde förverkligas genast). I stället är det fråga om bedömning av processerna och de organisatoriska modellerna som helhet, hur de kan göras mer rationella såväl med tanke på ekonomin som kvaliteten på den service som patienten får. Erfarenheterna från företagsvärlden visar att de framgångsrikaste innovationerna uppstår då användarna involveras i innovationsprocessen. Datanäten erbjuder naturligtvis goda möjligheter till detta. Eftersom den offentliga sek-

torn är så fulladdad med olika intressen, skulle en utredning om utvecklingen av dess processer och organisation som beställs av en utländsk, oberoende sakkunniggrupp utgöra en bra inledning på diskussionen (exempelvis Michael Hammer och James Champy; se Hammer och Champy 1994).

Det existerar redan uppmuntrande exempel på förbättringar. I Stockholm omorganiserades tidsbeställnings- och rådgivningsprocessen inom hälsovårdsbranschen så att allt görs via ett centralt servicenummer. Utbildade sjukskötare som svarar i numret kan ge svar på de enklaste frågorna samt effektivt hänvisa patienterna till rätt vård. Genom detta undviker man en stor del onödiga besök och hänvisar människor utan omvägar till den vård de behöver. Enligt kalkyler som uppgjorts i Sverige uppgår de årliga utgifterna för konceptet till 90 miljoner euro och inbesparingarna till 500 miljoner euro. Sitra har undersökt motsvarande koncept i Finland och det skulle löna sig att gå vidare. Till konceptet kan även anslutas Internet, mobiltelefoner och digital television. Positiva erfarenheter av konceptet finns också i Finland (den ovan beskrivna modellen har tillämpats bl.a. i Kotka med gott resultat). Reformen av det här slaget minskar onödigt arbete och ger yrkesmänniskorna mer tid att koncentrera sig på sitt riktiga arbete. Arbets-tagarna och organisationen har gemensamma intressen på den här punkten.

Nationell utveckling av välfärdssamhället

För att modellen som beskrivs här kan förverkligas i Finland krävs starkare ledning på nationell nivå. Det är viktigt att hitta balansen mellan verksamhet på lokal respektive nationell nivå vid utveckling av informations-samhället. Ett viktigt exempel på utveckling av välfärdsstaten är effektiva datasystem inom hälsovårdsbranschen. Frågan framskrider inte för tillfället eftersom 444 kommuner fattar skilda beslut om samma ärende. I värsta fall blir resultatet 444 spridda lösningar då enhetlighet uttryckligen skulle föra med sig fördelar. Kritiska beslut som gäller infrastrukturen,

som idag givits till kommunerna, bör strategiskt sett återbördas till den nationella nivån. Som ett konkret exempel kan nämnas att datasystemen inom hälso- och sjukvården bör byggas till en enhetlig nationell lösning som regeringen fattar beslut om. Detta ger väldiga inbesparingar och fördelar.

Vår modell bygger på ett högklassigt utbildningssystem som är gratis

När allt kommer omkring är det vårt utbildningssystem, som är gratis och av hög klass, som utgör den viktigaste grundstenen för hela den finländska modellen och de jämlika möjligheterna i vårt välfärdssamhälle. I informations-samhället, där lärandet är en livslång process, skall skolan inte bara dela ut kunskaper. Det är minst lika viktigt att den ger eleverna självförtroende, social kompetens att leva tillsammans i världen och hjälper var och en att finna sig själv: att finna sin egen uppgift, sin kreativa passion. Vid sidan av informationsöverföring förutsätter utmaningen om livslångt lärande i informations-samhället att man måste lära sig inläring, med andra ord förmågan att själv ställa problem eller idéer, kritiskt använda olika källor för att finna lösningar samt arbeta tillsammans med andra i alla skeden. Dessa frågor borde ligga i fokus i lärarutbildningen.

Finlands ekonomi förlitar sig också på att skolan lyckas med sina ovan beskrivna uppgifter: Finland är ett litet land som behöver utnyttja befolkningens hela potential för att kunna vara framgångsrikt. Detta förutsätter att skolsystemet är högklassigt alltigenom. Ett barns inlärningsmöjligheter bör inte vara beroende av vilken skola han eller hon går i. I syfte att garantera detta bör en årlig jämförelse av skolorna bli praxis och på basis av den bör nödvändiga åtgärder vidtas (detta kunde göras genom tilläggsresurser till Rådet för utvärdering av utbildningen). Man måste också vara beredd på en sammanslagning av skolor vid behov för åstadkommande av tillräckliga resurser samt utnyttjande av möjligheten till studier på nätet. Med hjälp av nätet samt olika läger kunde begåvningar inom olika

områden föras samman och erbjudas möjligheter att lära sig mer (jfr. vårt system för musikfostran där vägen går via institut till Sibelius-Akademien): det här kan vara ett sätt att finna olika typer av begåvade personer, allt från företagartyper till begåvningar inom naturvetenskaperna och kultursektorn.

Information utgör "råvaran" i informations-samhället och därför blir en öppen informationsinfrastruktur en viktig faktor. Fri tillgång till information bör främjas på alla tänkbara sätt: biblioteken kunde t.ex. få nationella licenser för olika vetenskapliga publikationer som fritt kunde utnyttjas av alla finländare (man kunde förhandla fram ett förmånligt pris för licenserna om de köptes koncentrerat på riksnivå). Data som producerats offentligt (Statistikcentralen etc.) bör också i så stor utsträckning som möjligt erbjudas gratis till de finländska användarna. Samma gäller också för offentligt producerad information, exempelvis historiska material i museer etc. Tillgång till information och data utvecklar finländarnas förmåga och kunskaper och bidrar till att skapa något nytt.

Grunden för innovativiteten är i sista hand Finlands universitetssystem där nyskapare i stil med Linus Torvalds har erbjudits möjlighet att leka fram nya idéer. Detta har grundat sig på att de studerande tack vare det finländska studiepengssystemet inte varit utsatta för direkt ekonomisk press och inte nödvändigtvis måste välja en smal och trygg väg. Det tog åtta år för Linus att bli magister, men han arbetade under denna tid parallellt med att utveckla Linux-operativsystemet! Den akademiska friheten i Finland har vidare möjliggjort en utveckling av bildningen (den gamla tanken om visdom) genom mångsidiga studier. Denna bildnings- och innovationsgrund är en av våra få starka sidor och därför bör vi inte avstå från den i den allt mer globaliserade världen. Uppmuntran är det bästa sättet att förkorta de genomsnittliga studietiderna (vid sidan av den pågående reformen av systemet med inträdesförhör och förbättrad studiehandledning). Studerande på tredje stadiet måste garanteras ekonomiska möjligheter att koncentrera sig på sina studier och få belöning för

sitt arbete, eftersom samhället sparar genom detta. Därför skulle det löna sig att ta i bruk en ny typ av studiekonto; på det skulle inbetalas stöd till den studerande för det dagliga livet, en studiepeng på 500 euro/mån för en period som motsvarar 5 år av studier (beloppet kan i princip vara även högre eftersom studerande borde få minst lika mycket motivation som arbetslösa). Studeranden får under sin studietid varje månad lyfta denna summa. När studierna är slutförda får studeranden behålla den outnyttjade summan på studiekontot, dvs. den som slutfört sina studier t.ex. på fyra år får behålla $12 \times 500 \text{ euro} = 6000 \text{ euro}$ som samhället sparar. På det här sättet är det inte nödvändigt att göra tidsgränsen för studierna eller rätten till biämnestudier alltför snäva.

Finansieringen av undervisningen vid universiteten bör förbättras genom tilläggsinvesteringar samt nya åtgärder. Universiteten kan t.ex. beviljas rätt till fonder som ger dem större ekonomisk frihet (universiteten har själv föreslagit detta). Det väsentliga beträffande finansiering av vetenskapen är att Finland har möjlighet att ligga i toppen för internationell forskning inom ett tjugotal områden. Dessa områden måste få tillräckligt stora internationella enheter. Finansieringen utgår från principen att finansieringen av de tjugo internationella spetsenheterna ökas varje år med 5 procent innan medel utdelas för andra ändamål.

I framtiden skulle det vara möjligt att utveckla studiekontoidén till ett mer omfattande välfärdskonto som kunde användas i enlighet med mer individuella behov och önskemål.

Åtgärder

6. *Modellen beställare-producent:* Systematisk differentiering av den offentliga sektorns beställarroll från den verkställande nivån, som förutom offentlig också kan vara den privata sektorn eller medborgarsektorn (regeringen, kommunerna).
7. *Fokusering av den offentliga rollen:* Koncentrering av den offentliga producentrollen på välfärdssamhällets huvud-

uppgifter och i övrigt efter moget övervägande på privatisering samt dyna misering av utvecklingen med hjälp av medborgarsektorn (regeringen, kommunerna).

8. *Kreativ ledar- och arbetskultur i välfärd s-taten:* Genom avtal mellan arbetsgivar- och arbetstagersidan skapas förutsättningar för en ökning av välfärdsstatens lönsamhet genom innovationer (Inpo). Utbildningsprogram för Välfärdssamhällets ledare inleds i samarbete med toppledare inom den privata sektorn och ledarna av bästa praxis på den offentliga sidan (Sitra).
9. *Processinnovationer:* En internationell oberoende grupp ombes att utvärdera utvecklingen av processerna i välfärdssamhället (t.ex. Hammer och Champy) (regeringen).
10. *Nationell styrning av välfärdsstaten:* Beslutsfattandet återförs från kommunerna till staten till vissa delar. Exempelvis istället för 444 separata kommunala beslut om informationssystem, utveckling av ett enhetligt nationellt system (regeringen, SHM).
11. *Skolvitsorden:* Årlig uppföljning av nivån hos skolor på andra stadiet och förbättringsåtgärder baserade på det (Rådet för utvärdering av utbildning).
12. *Uppmuntrande studiekonto:* ett studiekonto för uppmuntrande av studier på tredje stadiet, vid slutförda studier får studeranden behålla den oanvända delen av studiepengen för fem hela år (5 x 12 x 500 €/mån). Studerandena har möjlighet att koncentrera sig på sina studier och dessutom sporrar det till att slutföra studierna snabbare (UVM).

3. Mänskligt sett meningsfull

utveckling

Den mänskliga hållbarheten i den hetsiga globala utvecklingen har stigit fram som en av de största frågorna i informationssamhället. För tillfället karaktäriseras informationssamhällets utveckling av att krislägeskulturen sprider sig från ekonomin till arbetslivet och från offentligt håll till medborgarnas liv. Ur en annan synvinkel betraktat kan detta också kallas för ett risksamhälle: volatiliteten på finansmarknaden har ökat, inom arbetslivet har anställningsförhållandena blivit mer osäkra, en ökning har också skett inom den offentliga sektorns reaktioner på kriser samt i det kontinuerliga jäkt som präglar medborgarnas liv. I informationssamhället med ökande risker betonas vikten av det skydd som välfärdssamhället ger.

Det krävs dock nya medel i välfärdssamhället för att garantera en socialt, psykiskt, fysiskt och kulturellt balanserad utveckling. Målsättningarna att få människor att stanna längre i arbetslivet med nuvarande metoder är orealistiska eftersom människorna har svårigheter att orka till den nuvarande pensionsåldern. Den genomsnittliga pensionsåldern är idag 59 år. Om en hållbarare utvecklingsmodell saknas förblir många andra åtgärder alltså utan effekt – och uttryckt på ett annat sätt: en hållbarare utvecklingsmodell har en väsentlig inverkan på den framtida finansieringen av välfärdssamhället (redan år 1995 beräknades sjukfrekvensen och förtidiga dödsfall förorsaka förlust av en arbetsinsats motsvarande 8,3 miljarder euro). Förebyggande av sjukdomar/hälsoproblem, dvs. främjande av hälsan är det bästa nationella hälsoprogrammet (se förekomsten av vissa problem i tabellen nedan), som förklaras närmare i det följande:

Hälsoproblem hos personer i arbetsför ålder (över 30 år)		
Fysiska hälsoproblem		(%)
Övervikt	män	20,7
	kvinnor	21,6
Nacksmärtor	män	25,8
	kvinnor	39,9
Axelsmärtor	män	22,6
	kvinnor	39,6
Psykiska hälsoproblem		
Psykiskt illamående (ångest, depression, etc.)		18,9
Sociala hälsoproblem		
Utmattnings	män	25,1
	kvinnor	25,2

Källa: Folkhälsoinstitutet (2002)

Social balans

Ovan beskrivs den nya, kreativa arbets-kulturen som bäst karaktäriseras av stimulerande upplevelser av självförverkligande samt av att tillhöra en berikande gemenskap. Undersökningar visar att bra ledarskap och en bra arbetskultur är en viktig faktor som förebygger utmattnings. Människor har mest ork då de trivs, vilket har en positiv effekt på allting. Därför utgör en satsning på de här faktorerna det primära sättet att göra utvecklingen mer hållbar.

Detta är dock inte ensamt nog, i stället behövs också balanserande faktorer. För att den kreativa kulturen skall vara hållbar på lång sikt krävs en bättre jämvikt mellan arbete och fritid. Det här är det enda sättet för människor att förnya sin energi och kreativitet och samtidigt ta hand om sitt sociala liv. Dagens trender går dock i motsatt riktning: allt fler arbetar längre dagar, arbetstakten är allt hårdare och förhållandena under fritiden blir lidande. Tydliga tecken på detta är bl.a. ökade psykiska problem hos barn samt allt fler söndriga äktenskap som en följd av att människor har mindre tid för familjen.

Ett arbetsliv där det råder konstant nödläge leder till utmattnings och ingen energi för ett

aktivt fritidsliv. Enligt undersökningen Hälsa 2000, som Folkhälsoinstitutet lät utföra lider var fjärde arbetstagare av olika grader av utmattning. Hos 2,5 procent är utmattningen redan så stor att den kan kallas burnout (Folkhälsoinstitutet 2002).

En balanserad utveckling kräver såväl en förändring av arbetskulturen som konkreta sätt att kombinera arbete och fritid på ett mer balanserat sätt. Det väsentliga är att inkludera principen om måttlighet i arbetskulturen: det är typiskt för vår tid att vi utsätts för allt högre krav och därför upplever arbetstagarna att deras insats alltid är otillräcklig. Ett viktigt tillägg till de ovan beskrivna principerna för arbetsledning är därför: ställ ambitiösa mål som ger en känsla av att lyckas. Villkoren för tillfredsställelse får inte vara orimliga, dvs. så stränga att människorna inte har möjlighet att uppleva att de lyckas och känna sig nöjda tillräckligt ofta. Undersökningar av fenomenet burnout har visat att utmattning börjar om känslan av att lyckas uteblir.

Modeller med konkreta åtgärder behövs för bättre jämvikt mellan arbets- och familjelivet. Förverkligandet av flexibla arbetstidsarrangemang är naturligtvis alltid beroende av arbetets karaktär och de skall alltid planeras gemensamt av arbetsgivaren och arbetstagarna. Arbetstagar- och arbetsgivarorganisationerna kan dock på allmän nivå förhandla fram ett *avtal om flexibla arbetstid* som skulle ge tillgång till bl.a. följande arrangemang i enlighet med var och ens individuella behov:

- Projektarbete, dvs. definition av arbetet genom resultat och tidtabell, varefter arbetstagaren fritt kan välja var och på vilket sätt han arbetar (kontoret, hemma etc.) för att på bästa sätt åstadkomma resultatet inom utsatt tidtabell.
- En arbetstidsbank, dvs. en möjlighet att "arbeta in" så att den inbesparade tiden kan utnyttjas vid lämpligt tillfälle antingen som hela lediga dagar eller kortare arbetstid (t.ex. för vård av barn). Avtal om detta har redan i princip ingåtts. Modellen kan

också utvecklas vidare så att det är möjligt att i banken minska på arbetstiden genom att i motsvarande grad sänka på lönen.

Det väsentliga i bägge arrangemangen är att man kan ta ledigt då det passar in i ens eget liv och inte enbart då det passar in i arbetet. Reciprociteten förutsätter naturligtvis att också arbetstagaren visar flexibilitet då arbetsgivaren har särskilda behov (tack vare detta blir också möjligt att reagera på fluktuationer i efterfrågan genom temporär förkortning av arbetstiden istället för med uppsägningar). Arrangemangen medför inte bara en bättre fritid utan inverkar också på motivationen och livsglädjen i arbetet. Undersökningar visar att dessa är direkt förknippade med möjligheterna att inverka på sitt arbete (Atlas undersökning där 5000 personer intervjuats bekräftar att flexibla arbetstidsarrangemang skulle få människor att stanna kvar längre i arbetslivet). Att chefer och arbetstagare är positivt inställda till nya arrangemang är naturligtvis i sista hand avgörande för den praktiska tillämpningen av ett allmänt avtal.

Psykisk balans

Det konstaterades ovan att människor nuförtiden pensioneras i genomsnitt vid 59 års ålder. Orsaker förknippade med den mentala hälsan har blivit den största enskilda orsaken. Många upplever utvecklingen som psykiskt ohållbar.

Ett mycket allmänt fenomen i krislägeskulturen är kontinuerlig stress som tar sig uttryck bl.a. i sömnproblem. 40 procent av arbetstagarna lider av sömnlöshet minst tre nätter i veckan och 10-15 procent är kroniskt sömlösa. Bland annat hjärt- och magsjukdomar samt motsvarande åkommor har samband med stress. Räkningen för stressrelaterade sjukdomar som samhället får betala är väldig för att inte nämna det mänskliga priset. Även detta problem kan i stor utsträckning åtgärdas med de ovan diskuterade åtgärderna.

Allvarligare mentala frågor kräver däremot andra slags medel. Undersökningar visar att en femtedel av Finlands befolkning mår psykiskt dåligt (t.ex. ångest eller depression) (Folkhälsoinstitutet 2002). Då man tar i beaktande hur tunga psykiska problem är för människan, är detta skäl nog att ge vård till alla som vill ha eller behöver vård (enligt rimliga kriterier och inte nuvarande sparkriterier). Detta skulle vara också ekonomiskt lönsamt eftersom inte mindre än 26 procent (2,5 miljarder euro) av förlorade arbetsinsatser beror på psykiska problem. Det är naturligtvis mycket skadligt att låta bli att ge psykisk vård till barn och unga och det borde inte få förekomma. Dagens finländska välfärdssamhälle är en torso i fråga om hälsovården: det försummar den psykiska sidan av hälsan och ifrågasätter därigenom den universella trygghetsprincipen som utgör grunden för hela välfärdssamhällets beskattning.

Fysisk balans

Ett annat särdrag i informationssamhället är att fysisk motion ersätts med virtuell motion (dator, TV, spel etc.). Naturligtvis fortsätter en del av människorna med fysiska aktiviteter. En del prioriterar däremot andra saker i livet. Vi måste respektera vars och ens val.

Då man betraktar hela nationen ser det dock ut som att vi i stället för informationskolik lider av vanlig kolik (utan att underskatta informationskoliken som också den utgör ett stort problem). Enligt utredningen Hälsa 2000 lider en femtedel av alla i arbetsför ålder av övervikt. Övervikt (och med den förknippade matvanor) har ett känt samband med hjärt- och kärlsjukdomar (cirkulationsorganens sjukdomar utgjorde 17 % = 918 miljoner euro av vårdkostnaderna och 12 % = 1,1 miljarder euro av förlorade arbetsinsatser år 1995).

Dessutom består vårt liv i allt högre grad av informationsfrosseri i dåliga ställningar. Även om informationsarbetet inte är på samma sätt fysiskt tungt som traditionellt industriarbete, påfrestar det kroppen på ett annat sätt på grund av statiska arbetsställningar (vid sidan av kontorsergonomin är ergonomi i hem-

arbetet en ny utmaning som en följd av ökat distansarbete). Enligt undersökningar lider var fjärde man och 40 procent av kvinnorna av axel- och nacksmärtor. Läget förvärras av det faktum att allt fler tillbringar också sin fritid, som utgör omväxling till arbetet, i en statisk virtuell värld.

Vi behöver åtgärder som förbättrar vår fysiska hälsa och därigenom vårt välbefinnande, men som undviker en förmyndaraktig ton och respekterar individernas annorlunda lösningar. Ett förslag skulle vara ett Nationellt motionsprogram som inspirerar människor till att hitta en lämplig motionsform som de njuter av. Det viktigaste är naturligtvis att redan hemmen hjälper barnen att hitta egna motionsformer och att skolorna ger positiva erfarenheter av motion och idrott så att de vill njuta av dem också på eget initiativ. Det går dock inte att nå den vuxna befolkningen om programmet inte når arbetsplatserna. Ett sätt att förverkliga det är t.ex. att arbetsgivarna tillåter att arbetstagarna får syssla med motion under arbetsdagen (som en del av flexiblare arbetstidsarrangemang).

Vidare måste man tillämpa andra medel. Ett sådant kunde vara ett nationellt motionsprogram som leds av Rundradion i samarbete med organisationer inom idrottssektorn. Kända idrottshjältar berättar om olika grenar inom ramen för programmet. Det skulle löna sig att lyfta fram också mindre traditionella motionsformer. Möjliga element kunde vara bl.a.:

- allmän motion (Teemu Selänne), simning (Hanna-Maria Seppälä), löpning (Markus Pöyhönen), fotboll (Mikael Forssell), tennis (Jarkko Nieminen), badminton (Anu Weckström), vintergrenar (Kalle Palander)
- yoga, Method Putkisto (Marja Putkisto)
- gym, aerobic
- nyttomotion (gå till arbetet, ta trapporna i stället för hissen etc.)
- dans
- promenader i sällskap med vänner
- utfärder i naturen (inkl. bär-, svamplockning)

- introduktion i kultur
- mer och långvarigare sex hemma! (Jag vill lämna kvar även det sista förslaget i hopp om att det inte dominerar läsarnas åsikter om rapportens innehåll!)

Om människorna skulle motionera mera än vad de gör idag skulle detta ha en mycket positiv inverkan inte bara på deras hälsa utan också på välfärdssamhällets utgifter. I syfte att uppmuntra denna utveckling är det en god idé att stöda motion också ekonomiskt och göra utnyttjandet av offentliga motions- och idrottslokaler gratis till tillämpliga delar (t.ex. simhallarna). Vidare kunde det vara möjligt att avdra motionskostnaderna till vissa delar vid beskattningen. Principen går under namnet "det lönar sig alltid att motionera" och den skulle innebära stora inbesparingar i framtiden, om den förverkligas nu. Informations-samhällets egna redskap, exempelvis internet kan tillämpas för utarbetande av ett enkelt bantnings- och motionsprogram samt centraliserad reservering av motionstjänster.

Den ovan beskrivna balanserade kreativa kulturen skulle slutligen leda till ett meningsfullare liv (arbetshälsa och en mer balanserad kombination av arbetet och det övriga livet), och genom detta också till ökad lönsamhet för arbetet (tack vare bättre anpassning till efterfrågan och större handlingskraft och energi) och tryggande av välfärdssamhället.

Kulturell balans

Avslutningsvis är det skäl att konstatera att en kulturell balans inom utvecklingen förutsätter självförverkligande också utanför den ekonomiska sfären. Översikten i sin helhet genomsyras av tanken om en aktiv livsinställning som förutom inom ekonomin (företagsamhet) förverkligas också inom det offentliga (innovativitet) och inom medborgarverksamheten (omtanke, konst, hobbyer etc.).

Kultur och välfärd förvandlas då till egen värden. Det handlar inte om kultursektorn eller välfärdssektorn endast som ekonomiska medel, i stället handlar det om kultur och välbefinnande som värden i sig själv. Det här

innebär stöd till kultur som inte alls är kommersiellt lönsamt. Ekonomin skall i själva verket ses som ett redskap vars syfte är att tjäna ett värdefullt liv, dvs. förverkligande av värdena i sig.

Åtgärder

13. *Måttlighetens arbetskultur*: Människorna orkar inte längre i arbetskulturen. ¼ är utmattade, 10–15 % lider av kronisk sömnlöshet. Vi behöver en nyintroduktion av måttlighetsprincipen i arbetsvärlden (företagen).
14. *Avtal om flexibla arbetstider*: Arbetscentreringen har ökat och fritiden blivit lidande (bl.a. barnens psykiska problem och skilsmässor). Vi behöver ett avtal mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna om flexibla arbetstidsarrangemang, som omfattar bl.a.
 - projektarbete, där målet fastställs och arbetstagaren får själv bestämma var och på vilket sätt han förverkligar det på bästa sätt
 - en arbetstidsbank, där man kan "göra in" arbete och använda det till lediga dagar eller kortare arbetsdagar då man själv vill (Inpo).
15. *Psyket i skick i ett samhälle där man förlitar sig på huvudet*: En femtedel av den vuxna befolkningen lider av psykiskt illamående (t.ex. depression eller ångest). Alla som vill ha eller behöver vård för psykiska problem bör också ges vård för att den universella tryggheten som utgör välfärdssamhällets grundlag inte skall brytas sönder. (SHM, FPA, kommunerna).
16. *Vi lider inte bara av informationskolik utan också av vanlig kolik*: problemen med övervikt har blivit vanligare då fysisk motion har ersatts av virtuell motion. Var femte finländare lider av övervikt, vilket har ett direkt samband med hjärt- och kärlsjukdomar (17 % av könsgrupperna). Vi behöver ett Nationellt motionsprogram (Yle, idrottsorganisationerna) som inte är

förmyndaraktigt och som godkänner individernas annorlunda lösningar.

17. *Principen "Det lönar sig alltid att motionera"*: Offentliga motions- och idrottslokaler görs avgiftsfria till tillämpliga delar (t.ex. simhallarna) och rätt till avdrag av motionsutgifter beviljas (regeringen).
18. *Kulturens egenvärde*: Sörja för att kulturen finansieras också som ett värde i sig (UVM).

4. Den globala kulturen

Omtänksamhetsvärdet som utgör grunden för den finländska modellen måste förutom finländarna gälla också andra i den globala utvecklingen. Vi måste gå i riktning mot en gemensam utveckling som sporrar alla framåt. Utvecklingen måste vara hållbar i en global skala. Detta kräver större öppenhet än idag av Finland.

Det krävs en mer öppen kultur för att vi skall kunna måna om vår kreativa kultur så att både etiska och ekonomiska orsaker leder i samma riktning. Den nödvändiga utvecklingen måste

i första hand betraktas som en möjlighet för Finland.

Från portiermentalitet till en mottagande kultur

Utlänningarnas andel av Finlands befolkning, dvs. 1,8 procent, är näst lägst i Europa strax efter Grekland. Vidare har över 70 % av invandrarna sitt etniska ursprung i Finland och en stor grupp har flyttat till Finland via giftermål. Det här innebär att vi inte ännu egentligen har öppnat portarna för friare inflyttning.

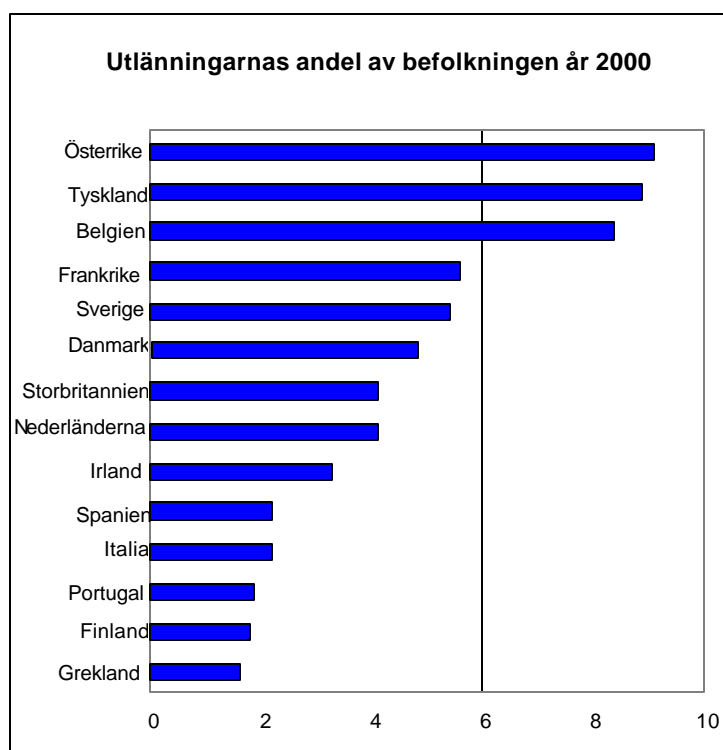

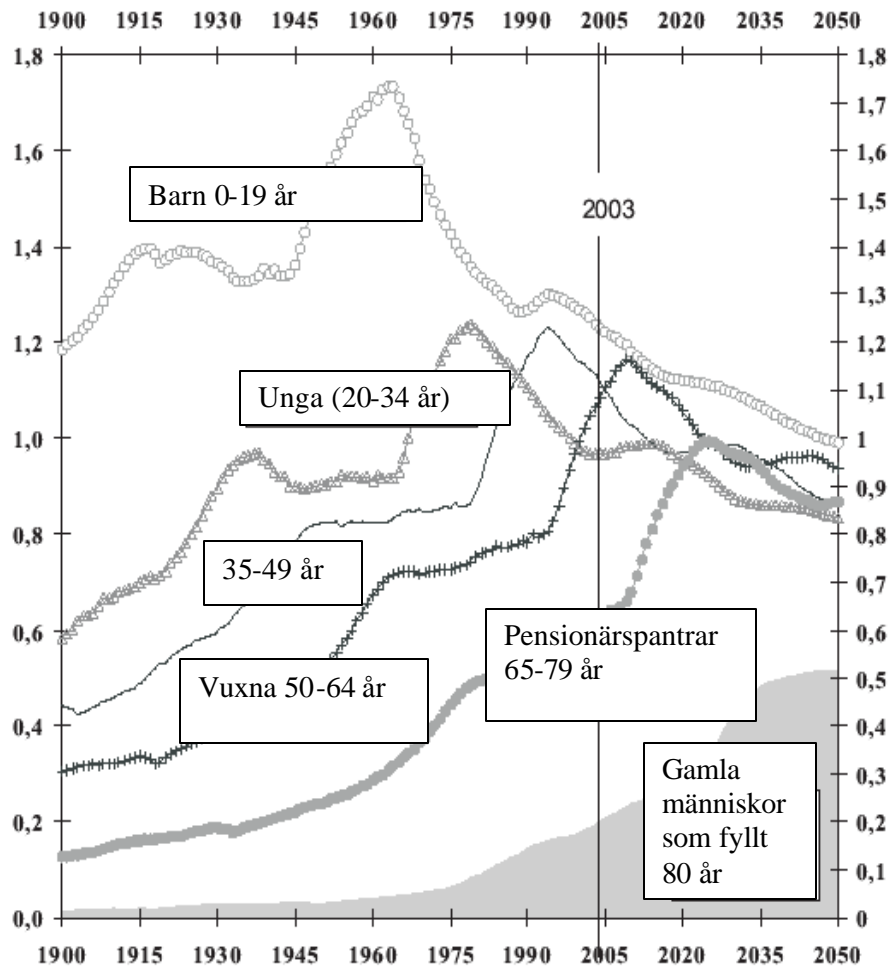
Bild 1.9. Utlänningarnas andel av befolkningen år 2000 (%)

Källa: Münz (2003)

Vår befolkning håller dock snabbt på att åldras och resultatet är snart ett "pensionärernas Finland". Befolkningsutvecklingen kommer att vända nedåt redan år 2010, om inte nettoinflyttningen per år uppgår till 15 000–20 000 personer åtminstone fram till år 2020. Inflyttning utgör också den enda lös-

ningen för att få ett mer balanserat försörjningsförhållande, dvs. förhållandet mellan dem som arbetar och dem som skall försörjas (t.ex. pensionärerna). Också företagen kommer att behöva utländska arbetstagare då tillgången på inhemska arbetstagare blir knappare (se bild 1.10).

Bild 1.10. Utvecklingen av åldersstrukturen hos befolkningen i Finland t.o.m. år 2050

Källa: Parkkinen (2003)

För att kunna svara på dessa utmaningar i praktiken borde vi öka antalet invandrare med minst 5000 arbetstagare inklusive deras familjer per år (både hög- och lågavlönade arbetstagare medräknade). Detta antal är så pass litet att det väl kan hållas under kontroll. Att öka antalet invandrare är nödvändigt och erbjuder också många möjligheter, men det kommer också att vara en svår uppgift för Finland. I ett internationellt perspektiv handlar det om att "öppna" samhället i mycket liten grad. Finland har dock historiskt sett varit ett exceptionellt homogent land och därför finns det ännu en viss fördomsfullhet i

våra attityder gentemot utlänningar. Enligt en undersökning som EVA låtit utföra, tror 60 procent av finländarna att utlänningarna kommer till Finland för att utnyttja vårt system och att utlänningar för med sig ökad brottslighet. Vi måste få vidgade vyer och tolerantere attityder som motsvarar attityderna globalt. Tolerans måste ses som ett värde i vår kultur.

Av både etiska och praktiska orsaker kan vi inte mera vara ett slutet samhälle i den globaliserade världen. Vi måste bli kvitt den inställning som kan kallas "portiermentalitet". Finland kan inte agera på samma sätt som en

sträng portier vid ingången till krogen: "Du får komma in, men inte du."

Internationalisering av universiteten

Ett av de allra bästa sätten att integrera inflytare i det finländska livet är att göra det lättare för utländska studerande att komma till Finland. En studerande knyter lättare vänskaps-, kärleks- och andra förhållanden och får då en känsla att tillhöra en gemenskap om språkkunskaperna utvecklas snabbt. Problemet idag är att 60 procent av de studerande som blir klara med sina studier gärna skulle stanna i Finland men är tvungna att lämna landet, om de inte genast får en arbetsplats. Dessutom måste studielovets förnyas varje år genom en långsam process. Det skulle vara en god idé att ge utländska studerande möjlighet att vara arbetslösa arbetssökande i sex månader efter att de slutfört sina studier och att låta studielovets från första början gälla hela studietiden. För detta krävs ändrade attityder hos myndigheterna.

Internationaliseringen måste dock ses som en dubbelriktad väg. Vi kan dra nytta av den globala kompetensen också genom att satsa på våra egna studerandes internationella studier. Detta är ett område som är värt större investeringar i fortsättningen.

Detsamma gäller forskarna vid universiteten. Endast 1,6 procent av forskarna i Finland är idag utlänningar, då genomsnittet i EU överstiger 4 procent (situationen gällande forskare är alltså ännu sämre än för den allmänheten, även om vetenskapen uttryckligen per definition skall ha en internationell karaktär). Universiteten måste allt mer medvetet öppna sina dörrar för global rekrytering. Idealet skulle vara att en betydande del av våra professorer vore forskare som representerar internationell toppkompetens inom sitt område.

Det är dock fråga om en dubbelriktad process på samma sätt som i fråga om studerande. Vår vetenskap globaliseras genom våra forskares internationella verksamhet. Därför borde Finlands Akademi öka finansieringen av forskning i utlandet, deltagandet i konferenser etc.

vilket utgör ett förmånligt sätt att få internationell kompetens på toppnivå. På det här sättet uppstår internationella samarbetsnät via vilka det kan vara möjligt att få fler toppkompetenta utländska forskare att komma till Finland.

Inflyttning, verksamhet utomlands och bildande av internationella nätverk utgör strategier som kompletterar varandra och som alla behövs.

Att hålla kvar och locka kunniga arbetstagare

Våra globala företag har i sin tur behov av att rekrytera kunniga personer med internationell erfarenhet som teamledare och forskare. I Finland har personer med denna kompetens redan arbete. Alternativen är därför att flytta enheterna till utlandet eller att locka kunniga arbetstagare till Finland.

Företagen måste också lyckas med att hålla sina egna kompetenta anställda kvar i Finland. Arbete utomlands gagnar naturligtvis Finland på vissa villkor. Men om antalet kompetenta som flyttar bort överstiger antalet som flyttar in, står utvecklingen inte på en stabil grund. För tillfället är Finland en dylik nettoexportör av kompetenta personer. Statistikcentralens siffror visar att utflyttningen av väl utbildade personer från Finland stadigt ökar. Exempelvis år 2001 flyttade 5700 välutbildade personer från Finland, vilket är mer än dubbelt fler än tre år tidigare. Siffrorna växer snabbt och vi måste snabbt förändra situationen.

En mycket viktig faktor i syfte att kunna hålla kvar och locka kompetenta personer är måttligare beskattning av arbete som beskrevs tidigare under kapitlet kreativ ekonomi. Beskattningen måste uppmuntra kreativt arbete. Den enda möjligheten för Finland att locka såväl egna som utländska kompetenta personer är att landets beskattning ligger på en rimlig nivå internationellt sett.

Richard Florida har dock i sin undersökning påvisat att det behövs en mer omfattande och öppen kreativ kultur för att locka kompetenta personer. Kompetenta lockas av en öppen

kreativ kultur: en mångkulturell miljö som är känd för att vara öppen för olika idéer från olika typer av människor – för sin kreativa drive (Florida 2002). Ett bra exempel är Silicon Valley, dvs. San Francisco Bay Area, där en tredjedel av ingenjörerna idag kommer från Indien eller Kina och sammanlagt omkring 40 procent av ingenjörerna har flyttat från andra håll (Saxenian 1999). San Francisco-området har förutom teknologisk kreativitet också varit öppet för kreativitet beträffande olika livsstilar (från området härstammar bl.a. hippierörelsen, hororörelsen, olika österländska filosofier etc.). Florida poängterar att dagens konkurrens om kreativa och kunniga personer i allt högre grad baserar sig på hur rik och öppen kulturen på orten är. Till kultur räknas här bl.a. aktivt restaurangliv, gatukultur, musikklubbar, små gallerier, nya teater- och dansgrupper, möjligheter till idrott och andra fritidssysselsättningar etc. som staden bör satsa på. Det väsentliga är en allmän frihet, från yttrandefrihetens kultur till restaurangkultur och sexuell tolerans.

Ett attraktivt område behöver förutom en öppen kreativ kultur också en image som motsvarar den: Finlands situation är paradoxal. För alla teknologiskt innovativa kunniga personer är Finland i princip en av de intressantaste platserna i världen. Finland kan med rätta kallas för världens Mobila Silicon Valley, som går i spetsen för den globala utvecklingen inom branschen för mobil telekommunikation. I en värld där mobil teknologi håller på att bli viktigare än den traditionella desktop-teknologin, är Finland för de professionella i branschen i princip ett lika viktigt ställe som Silicon Valley. Detta överensstämmer dock inte med Finlands image ute i världen. Marknadsföringen av Finlands teknologiska framgångar har fortfarande inte nått en tillräcklig publik. Nokia har till stora delar redan nått målet, men exempelvis Finlands starka kunnande inom open source-sektorn (Linux) som väckt stor internationell uppmärksamhet har inte utnyttjats. Med tanke på vår framtid är det av avgörande vikt att skapa en attraktiv image för Finland. Den kan endast basera sig på äkta internationalism.

"Ett anbud som du inte kan tacka nej till" för att locka topparna

Betydelsen av toppkompetens ökar i den kreativa kulturen. Det handlar globalt om de behov som de absoluta toppbegåvningarna har. Vi måste naturligtvis stärka vårt utbildningssystem i detta hänseende, men i den globala världen behöver vi en strategi för att locka de toppförmågor som redan finns till Finland för att arbeta tillsammans med finländska grupper (detta är också ett viktigt sätt att stärka vårt eget system).

En särskild strategi bör utarbetas för att locka toppförmågor. Strategin kan kallas för "ett anbud som du inte kan tacka nej till". Även om det skulle handla om ett mycket generöst anbud är ändå den nytta som Finland får av en inflyttad internationell toppförmåga betydligt större än de ekonomiska utgifterna. Det är av väsentlig vikt att anbudet, vid sidan av den ekonomiska sidan, också gör det lätt för hela familjen att flytta, med allt vad det innebär från boende och arbetstillstånd för man/maken till barnens studiemöjligheter. Avsikten är att toppförmågorna tillsammans med finländare bildar grupper i vilka finländarnas egen kompetens utvecklas.

I Finlands Akademi kunde man för detta ändamål bilda en fond från vilken man kan ansöka om stöd för att locka en internationell toppförmåga till Finland. Följande mål kunde uppställas:

- 5 toppforskare av Nobel-nivå om året, de får en finländsk grupp omkring sig (inte nödvändigtvis nobelpristagare, personer som skapar framtiden)
- 5 toppkonstnärer om året som undervisar finländska konstnärer
- dessutom understöd för att bjuda in internationella toppförmågor för att uppträda.

Det är skäl att notera att kontakter med internationella toppförmågor inte baserar sig enbart på pengar utan på finländarnas internationella kontaktnät. På detta sätt uppnår man även det bästa resultatet där alla är intresserade av att fördjupa samarbetet.

Det lönar sig att bjuda in internationella toppar också till de ledande organen i Finland, t.ex. Statens råd för vetenskap och teknologi.

Global reciprocitet

Denna översikt har utgått från att globaliseringen måste vara reciprok. Därför handlar Finlands ovan beskrivna öppenhet för inflyttning inte bara om Finlands intressen, utan om att bry sig om samt en hållbar utveckling.

Beräkningar har gjorts enligt vilka öppnare arbetstillstånd, även kortvariga, (i alla typer av arbeten) skulle vara en av de viktigaste sätten att förbättra utvecklingsländernas situation och inbringa dem årligen 200 miljarder dollar årligen, d.v.s. fyrdubbelt det nuvarande utvecklingsbiståndet (som uppgår till 50 miljarder dollar). Strukturellt sett skulle detta vara mycket viktigt eftersom det förutom pengar skulle överföras kompetens och affärsverksamhet från de mer utvecklade länderna till utvecklingsländerna. AnnaLee Saxenian har påvisat hur det t.ex. mellan axeln Silicon Valley – Asien i stället för forskarflykt (brain drain) uppstått forskarcirkulation (brain circulation): kineser och indier som arbetat i Silicon Valley återvänder till sina hemland där de etablerar egna företag och bildar nätverk mellan företagen i hemlandet och den högsta kompetensen inom branschen (Saxenian 2004). Det är etiskt sett ohållbart att kräva friare rörlighet för kapital och varor och samtidigt förbjuda friare rörlighet för arbetskraften. Kapitalets rättigheter bör kompletteras med människornas rättigheter. Det besynnerliga i dagens situation kan illustreras av att vi säger till en produkt: "Frihet är din grundläggande rättighet. Du är född fri!" och sedan säger till människan: "Men det gäller inte dig."

När det gäller den nya globala arbetsfördelningen måste man komma ihåg att om rutinarbetet i viss mån överförs till fattigare länder så handlar det också om att förbättra dessa länders möjligheter att resa sig från fattigdomen. Därför kan vi principiellt inte helt motsätta oss att rutinarbetet överförs till dem. Finländska företag sysselsätter redan idag närmare 400 000 anställda utomlands. Därför

måste vi börja betrakta globaliseringen som en reciprok process som vi kan dra nytta av, men som förutsätter att vi också ger något. Reciproka nätverk behövs (400 000 anställda i utlandet utgör en positiv resurs för oss i detta hänseende).

En annan kritisk faktor med tanke på förbättring av utvecklingsländernas ställning är att den fria handeln skall göras rättvis i båda riktningarna. Detta kunde kallas för ett qui pro quo-avtal: för IT-branschens tillväxt i de utvecklade länderna, exempelvis Finland, är det av central vikt att utvecklingsländerna avreglerar sin IT-marknad. Finlands egen historia bevisar att protektionism t.ex. inom telekommunikationsbranschen inte är den bästa utvecklingslösningen, i stället främjar fri konkurrens ländernas egna nationella intressen. För detta krävs dock qui pro quo-reciprocitet: Det är omoraliskt att kräva att utvecklingsländerna avreglerar handeln samtidigt som de utvecklade länderna skyddar sina marknader från deras huvudprodukter. Det kan jämföras med att man föreslår "ett fritt sexuellt förhållande" för sin partner och tillägger: "Det betyder att jag får ha sex med vem som helst, men inte du!" Jordbruks- och textilprodukter utgör en kritisk andel på ? av ländernas export, men det är uttryckligen inom dessa branscher som de utvecklade länderna förhindrar fri handel. Beräkningar har gjorts enligt vilka rättvis handel inom jordbruket allena skulle inbringa utvecklingsländerna 120 miljarder dollar, dvs. mer än dubbelt det nuvarande utvecklingsbiståndet. Detta skulle innebära en mycket viktig förändring eftersom utvecklingsländerna skulle få en chans att själva förbättra sin situation genom sin ekonomiska verksamhet. Därför är det av ytterst stor vikt att de utvecklade länderna avstår från jordbruksstöden (naturligtvis så att förändringen är rättvis för de anställda inom branschen). Det här skulle avlägsna en av de största strukturella faktorerna som bidrar till utvecklingsländernas undertryckta ställning i den globala ekonomin. Qui pro quo.

Det minsta vi kan göra – men symboliskt ytterst viktigt – är att hålla fast vid det utfästa utvecklingsbiståndet. Finland har förbundit

sig vid FN:s mål om att de utvecklade länderna beviljar utvecklingsbistånd som är minst 0,7 procent av BNP. Finlands utvecklingsbistånd uppgår för närvarande endast till hälften av denna summa och medeltalet i de utvecklade länderna är 0,23 procent. Om de utvecklade länderna höll fast vid sitt löfte skulle utvecklingsländerna erhålla nästan den dubbla biståndssumman jämfört med nuvarande 50 miljarder dollar. Norge är ett av länderna som håller fast vid förbindelsen. Vi får skämmas över vår nuvarande situation. Finland måste hålla fast vid det utfästa utvecklingsbiståndet och genom det främja i allt högre grad även fri överföring av information (open source). Vårt löfte om utvecklingsbistånd kan jämföras med en anspråkslös begäran: "Kan du tänka dig att använda 0,7 % av din tid för att visa omsorg om andra?"

Den finländska modellen, dvs. sammankoppling av social rättvisa med informationssamhället spelar en viktig roll i dagens globalisering. För närvarande lyfter inget av de utvecklade länderna fram dessa frågor. Finland är ett litet land, men det åtnjuter respekt för utveckling av ett socialt hållbarare globalt informationssamhälle. Den finländska modellen, som kombinerar välfärdssamhället med informationssamhället, bygger vidare på de traditionella europeiska värdena. Därför kunde Finland till att börja med, inom EU tala för att dessa värden beaktas vid utvecklingen av det globala informationssamhället. Värdena kan även ses som uttryck för de universella och traditionella mänskliga rättigheterna som skrivits ned såväl i Förenta Staternas konstitution som i FN-deklarationen. Den finländska modellen kunde tjäna som grund för kampen för en global samhällsutveckling som baserar sig på mera mänskliga värden. Finland har en etisk skyldighet att arbeta för detta ändamål i alla internationella forum.

Åtgärder

19. *Från portiermentalitet till en öppen kultur:* Antalet invandrare ökar årligen med 5000 arbetstagare (både låg- och höglönlade arbeten) inklusive deras familjer såväl av etiska skäl som för att svara på det be-

folkningsmässiga behovet (regeringen, riksdagen).

20. *Bättre ställning för internationella studerande:* Enklare studie- och arbetstillståndspraxis för att utländska studerande skall stanna i Finland (AM).
21. *Understöddande av internationell forskning:* I syfte att göra forskningen mer internationell ökas finansieringen av forskarnas internationella verksamhet och via de kontaktnät som då uppkommer inbjuds forskare till Finland (Finlands Akademi).
22. *Frisinnad kreativ kultur:* I syfte att hålla kvar eller locka kompetenta personer till företagen slår man inte enbart vakt om lindrigare beskattning utan också om kreativ kultur baserad på frihetsvärdet (från yttrandefrihet till restauranger och sexuell liberalism) (städerna, regeringen).
23. *Strategin "Ett erbjudande som du inte kan tacka nej till" för att locka topparna:* Målet är att årligen locka 5 toppforskare på Nobelnivå och 5 toppkonstnärer till Finland (Finlands Akademi).
24. *Qui pro quo:* Reciprok globalisering, dvs. avreglering av jordbrukets handel som grund för fri handel inom IT-branschen (regeringen).
25. *"Kan du använda 0,7 % av din tid för att visa omsorg om andra?":* Fasthållande av vårt löfte om utvecklingsbistånd 0,7 % av BNP och förespråkande av friare överföring (open source) (regeringen).

Sammandrag av föreslagna åtgärder

Nedan uppräknas de ovan mer exakt motive-
rade och beskrivna förslagen till huvudsakliga
åtgärder för byggandet av ett **intresserat,
stimulerande och kreativt Finland**. Försla-
gen handlar om att försvara vår välfärds-
stat i det globala informationssamhället,
dvs. att bygga version 2.0 av den finländska
modellen. Tidsintervallen för åtgärderna är
inom loppet av två år, efter detta börjar det
vara på gränsen att de kommer för sent.

Kreativ ekonomi – strategin "omedel- bar 5 procents impuls"

Kreativ ekonomi, dvs. omfattande innova- tionsbaserad tillväxt

1. *Kreativ ekonomi med kultur- och väl-
färdssektorerna som spetsar vid sidan av
IT*: Den nationella satsningen på forskning
och utveckling höjs från nuvarande 3,6 %
till 4,0 % av BNP och finansieringen rik-
tas till kultur- och välfärdssektorerna så
att den offentliga satsningens reella till-
växt inom bägge sektorerna uppgår till
minst 5 % om året (regeringen, rådet för
vetenskap och teknologi, Tekes, övriga fi-
nansiärer).
2. *Businesskreativitet*: Finansieringen av
forskning och utveckling riktas också till
utveckling av businesskreativitet, dvs.
verksamhetsmodeller och marknadsföring
inklusive utbildning inom branschen så att
den offentliga satsningens reella tillväxt
inom sektorn uppgår till minst 5 % om
året.

Beskattning som uppmuntrar till arbete, företagsamhet och kreativitet

3. *Från skattehelvete till skatteskärseld*":
Beskattningen måste vara sådan att den
uppmuntrar till arbete, företagsamhet och
kreativitet och på så sätt genererar skatte-
intäkter för finansiering av välfärds-
samhället. För att uppnå detta måste be-

skattningen av arbete (inkomst-
beskattningen) sänkas med 5 % genom
hela skalan (regeringen).

4. *Brytande av den strukturella arbetslöshet-
ten*: Det lönar sig att sänka arbetsgivarnas
socialförsäkringsavgifter med 5 procent-
enheter inom lågavlönade branscher i syf-
te att minska den strukturella arbetslöshet-
ten bland lägre utbildade genom att skapa
arbetsplatser bl.a. inom servicesektorn (re-
geringen).

Kreativ ledar- och arbetskultur

5. *Kreativ ledar- och arbetskultur*: Man
måste förstärka en arbetskultur som stöder
gemensamt kreativt arbete. Arbete av den
här typen utförs allt oftare utanför det tra-
ditionella kontoret, vilket innebär en möj-
lighet att använda arbetslokalerna effekti-
vare i stället för att minska på antalet ar-
betstagare (näst efter lönerna utgör arbets-
lokalerna den största utgiften). Genom
detta är det möjligt att uppnå minst 5 %
större effektivitet (privata och offentliga
sektorn).

Det kreativa välfärdssamhället eller version 2.0 av välfärdssamhället

Det kreativa välfärdssamhällets modell för tryggande av vår välfärdsstat

6. *Modellen beställare-producent*: Den of-
fentliga sektorns roll som beställare av
välfärdstjänster skiljs systematiskt från
producentrollen. Tjänsterna behöver inte
produceras av den offentliga sektorn, de
kan också produceras av den privata eller
medborgarsektorn (regeringen, kommu-
nerna).
7. *Fokusering av den offentliga rollen*: Den
offentliga sektorns roll som producent
koncentreras på välfärdssamhällets hu-
vuduppgifter och i övrigt efter moget
övervägande på privatisering samt på att
göra utvecklingen mera dynamisk med
hjälp av medborgarsektorn (regeringen,
kommunerna).

Kreativ kultur som grund för ökad lönsamhet

8. *Kreativ ledar- och arbetskultur i välfärdsstaten:* Genom avtal mellan arbetsgivar- och arbetstagsidan skapas förutsättningar för en ökning av välfärdsstatens lönsamhet genom innovationer (Inpo). Utbildningsprogram för välfärdssamhällets ledare inleds i samarbete med toppledare inom den privata sektorn och ledarna av bästa praxis på den offentliga sidan (Sitra).
9. *Processinnovationer:* En internationell oberoende grupp ombes att utvärdera utvecklingen av processerna i välfärdssamhället (t.ex. Hammer och Champy) (regeringen).

Nationell styrning av välfärdssamhället

10. *Nationell styrning av välfärdsstaten:* beslutsfattandet återförs från kommunerna till staten till vissa delar. Exempelvis i stället för 444 separata kommunala beslut om informationssystem utvecklas ett enhetligt nationellt system (regeringen, SHM).

Lärande som grund för vårt välfärdssamhälle

11. *Skolvitsorden:* Årlig uppföljning av nivån hos skolor på andra stadiet och förbättringsåtgärder baserade på det (Rådet för utvärdering av utbildning).
12. *Uppmuntrande studiekonto:* ett studiekonto för att uppmuntra studier på tredje stadiet, vid slutförda studier får studeranden behålla den oanvända delen av studiepengen för fem hela år (5 x 12 x 500 €/mån). Studeranden har möjlighet att koncentrera sig på sina studier och dessutom sporrar det till att slutföra studierna snabbare (UVM).

En mänskligt sett meningsfull utveckling

Socialt hållbar utveckling

13. *Måttlig arbetskultur:* Människorna orkar inte längre i arbetskulturen. ¼ är utmatade, 10-15 % kroniskt sömnlösa. Principen om måttlighet måste introduceras på nytt i arbetslivet (företagen).
14. *Avtal om flexibla arbetstider:* Arbetscentreringen har ökat och fritiden blivit lidande (bl.a. barnens psykiska problem och skilsmässor). Vi behöver ett avtal mellan arbetsgivar- och arbetstagsorganisationerna om flexibla arbetstidsarrangemang, som omfattar bl.a.
 - projektarbete, där målet fastställs och arbetstagaren själv får bestämma var och på vilket sätt han förverkligar det på bästa sätt
 - en arbetstidsbank, där man kan "göra in" arbete och använda det till lediga dagar eller kortare arbetsdagar då man själv vill (Inpo).

Psykiskt hållbar utveckling

15. *Psyket i skick i ett samhälle där man förlitar sig på huvudet:* En femtedel av den vuxna befolkningen lider av psykiskt illamående (t.ex. depression eller ångest). Alla som vill ha eller behöver vård för psykiska problem bör också ges vård för att den universella tryggheten som utgör välfärdssamhällets grundlag inte skall brytas sönder. (SHM, FPA, kommune rna).

Fysiskt hållbar utveckling

16. *Istället för informationskolik lider vi av vanlig kolik:* problemet med övervikt har vuxit då fysisk motion har ersatts av virtuell motion. Var femte finländare lider av övervikt som har en direkt anknytning till hjärt- och kärlsjukdomar (17 % av kostnaderna). Vi behöver ett Nationellt motionsprogram (Yle, idrottsorganisationerna) som inte är förmyndaraktigt och som godkänner individernas annorlunda lösningar.

17. *Principen "Det lönar sig alltid att motionera"*: Offentliga motions- och idrottslokaler görs avgiftsfria till tillämpliga delar (t.ex. simhallarna) och rätt till avdrag av motionsutgifter beviljas (regeringen).

Kulturellt hållbar utveckling

18. *Kulturens egenvärde*: Sörja för att kulturen finansieras också som ett värde i sig (UVM).

Global kultur

Från portiermentalitet till en öppen kultur

19. *Från portiermentalitet till en öppen kultur*: Antalet invandrare ökar årligen med 5000 arbetstagare (både låg- och högvärlönde arbeten) inklusive deras familjer såväl av etiska skäl som för att svara på det befolkningsmässiga behovet (regeringen, riksdagen).

Den internationella vetenskapsvärlden

20. *Bättre ställning för internationella studerande*: Enklare studie- och arbetstillståndspraxis för att utländska studerande skall stanna i Finland (AM).
21. *Understöddande av internationell forskning*: I syfte att göra forskningen mer internationell ökas finansieringen av forskarnas internationella verksamhet och via de samarbetsnät som då uppstår inbjuds forskare till Finland (Finlands Akademi).

Frihetskulturen uppmuntrar till kreativitet

22. *Frisinnad kreativ kultur*: I syfte att hålla kvar eller locka kompetenta personer till företagen slår man inte enbart vakt om lättare beskattning utan också kreativ kultur baserad på frihetsvärdet (från yttrandefrihet till restauranger och sexuell liberalism) (städerna, regeringen).

Lockande av topparna

23. *Strategin "Ett anbud som du inte kan tacka nej till" för att locka topparna*: Målet är att årligen locka 5 toppforskare på

Nobelnivå och 5 toppkonstnärer till Finland (Finlands Akademi).

Globalt ansvar

24. *Qui pro quo*: Reciprok globalisering, dvs. befriande av jordbrukets handel som grund för fri handel inom IT-branschen (regeringen).
25. *"Kan du använda 0,7 % av din tid för att visa omsorg/omtanke om andra?"*: Fasthållande av vårt löfte om utvecklingsbistånd 0,7 % av BNP och förespråkande av friare överföring (open source) (regeringen).

Litteraturreferenser

- Alahuhta, Matti och Himanen, Pekka (2003). *Luovan työn kulttuurin viisi pääperiaatetta* i verket Slotte, Sebastian och Siljola, Sevi (red.) (2003) Cameo. Helsingfors: WSOY.
- Benner, Chris (2002). *Work in the New Economy: Flexible Labor Markets in Silicon Valley*. Oxford: Blackwell.
- Brynjolfsson, Erik och Hitt, Lorin M. (2000). *Computing Productivity: Firm-level Evidence*. Cambridge, MA: MIT – Sloan School Center for E-business, working paper.
- Carnoy, Martin (2000). *Sustaining the New Economy: Work, Family and Community in the Information Age*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Castells, Manuel (2000a). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 1: The Rise of the Network Society*. 2nd edn. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (2000b). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 3: End of Millennium*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (2001). *The Internet Galaxy*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, Manuel (2004). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 2: The Power of Identity*. 2nd edn. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel och Himanen, Pekka (2002). *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model*. Oxford: Oxford University Press.
- Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Regeringens informationssamhällsprogram (2004). *Tietoyhteiskuntaohjelma*. Helsingfors: Statsrådets kansli.
- Hammer, Michael och Champy, James (1994). *Reengineering the Corporation*. New York: HarperBusiness.
- Himanen, Pekka (2001). *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age*. New York: Random House
- Himanen, Pekka (red.) (2004a). *Globaali tietoyhteiskunta: Kehityssuuntia Piilaaksosta Singaporeen*. Helsingfors: Tekes.
- Himanen, Pekka och Castells, Manuel (2004b). *Piilaakson ja Suomen tietoyhteiskuntamallit* i verket Himanen (2004a).
- Himanen, Pekka (2004c). *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age* i verket Castells (ed.) (2004), *The Network Society*. London: Edward Elgar.
- Howkins, John (2001). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. New York: The Penguin Press.
- Jorgenson, Dale och Stiroh, Kevin (2000). *Raising the Speed Limit: US Economic Growth in the Information Age*. Brookings Papers on Economic Activity, volume 2. Washington, DC: The Brookings Institution.
- Jorgenson, Dale och Yip, Eric (2000). *Whatever Happened to Productivity? Investment and Growth in the G-7* i verket E. R. Dean et al. (2000). *New Developments in Productivity Analysis*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Kalliokoski, Matti (2004). *Eurooppalaiset tietoyhteiskuntamallit* i verket Himanen (2004b).
- Folkhälsoinstitutet (2002). *Terveys ja toimintakyky Suomessa: Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset*. Helsingfors: Folkhälsoinstitutet.
- Koski, Heli; Rouvinen, Petri och Ylä-Anttila, Pekka (2002). *Tieto & Talous: Mitä uudesta taloudesta jää*. Helsingfors: Edita.
- Kurjenoja, Jaana (2003). *Kansainvälinen palkkaver o-vertailu 2003*. Helsingfors: Skattebetalarna.
- Maslow, Abraham (1954). *Motivation and Personality*. New York: Longman, 3rd edn, 1987.
- Maslow, Abraham (1962). *Toward a Psychology of Being*. New York: John Wiley and Sons, 3rd edn, 1999.
- Münz, Rainer (2003). *Demographic change, international migration and the recruitment of labour in Europe*. AMPI Background readings.
- Parkkinen, Pekka (2002). *Hoivapalvelut ja eläkemenot vuoteen 2050*. Helsingfors: VATT.
- Saxenian, AnnaLee (2004). *Piilaakso 2000 -luvulla* i verket Himanen (2004b).
- Sichel, Daniel (1997) *The Computer Revolution: An Economic Perspective*. Washington, DC: The Brookings Institution.
- Vartiainen, Matti ym. (2004). *Hallitse hajautettu organisaatio*. Helsingfors: Talentum.
- Wong, Poh Kam (2004). *Singaporen tietoyhteiskuntamalli* i verket Himanen (2004b).